

Rapportage
Enquête PO & VO - curriculum.nu
Leergebied Kunst & Cultuur

In opdracht van de kunstvakverenigingen VONKC, VLS, BDD en VNK-e

Piet Hagedaars, Maria Hermanussen & Marjo van Hoorn

Utrecht, 15 augustus 2019

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Achtergrond	5
1.2	Doel enquête en onderzoeksvragen	5
1.3	Leeswijzer	6
1.4	Opzet, werkwijze en respons	6
2	Samenstelling onderzoeksgroep en achtergrondkenmerken	7
2.1	Respondenten en achtergrondkenmerken	7
2.1.1	Primair onderwijs	7
2.1.2	Voortgezet onderwijs	8
2.2	Hoe worden de kunstvakken op uw school gegeven?	10
2.3	Reacties op tussenproducten van curriculum.nu?	10
2.4	Conclusie	11
3	Visie op het leergebied Kunst & Cultuur	12
3.1	Meer samenhangend en vakoverstijgend onderwijs door een gemeenschappelijke taal	12
3.2	Welke risico's worden voorzien van meer samenhangend en vakoverstijgend onderwijs?	13
3.3	Doorlopende leerlijn primair onderwijs >> voortgezet onderwijs	14
3.4	Zijn de uitgangspunten van het nieuwe kunst- & cultuurcurriculum voldoende duidelijk?	16
3.5	Conclusies	17
4	Grote opdrachten	18
4.1	Reactie van de docenten op de grote opdrachten	19
4.2	Wat missen docenten in de grote opdrachten?	21
4.2.1	Primair onderwijs	21
4.2.2	Voortgezet Onderwijs	21
4.3	Conclusie	22
5	Bouwstenen	23
5.1	Primair onderwijs	23
5.1.1	Bouwstenen behorend bij grote opdracht 3 (GO3)	23
5.1.2	Bouwstenen behorend bij grote opdracht 4 (GO4)	24
5.1.3	Bouwstenen behorend bij grote opdracht 5 (GO5)	25
5.1.4	Kunnen de po-leerkrachten met de bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) uit de voeten?	27
5.2	Voortgezet onderwijs	27
5.2.1	Bouwstenen behorend bij grote opdracht 3 (GO3)	27
5.2.2	Bouwstenen behorend bij grote opdracht 4 (GO4)	28
5.2.3	Bouwstenen behorend bij grote opdracht 5 (GO5)	29
5.2.4	Kunnen de vo-docenten met de bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) uit de voeten?	31
5.3	Conclusie	31
6	Wat is nodig voor de grote opdrachten en bouwstenen?	33
6.1	Primair onderwijs	33
6.2	Voortgezet onderwijs	34
6.3	Conclusie	36

7	Meningen over Curriculum.nu - leergebied Kunst & Cultuur	37
7.1	Primair onderwijs	37
7.2	Voortgezet onderwijs	37
8	Discussie	39
8.1	Responsgroep	39
8.2	Ambivalent beeld primair en voortgezet onderwijs	39
8.3	Deskundigheid groepsleerkracht en vakdocent	39
8.4	Integratie van kunstvakken	40
8.5	Muziek	40
8.6	Implementatie niet zonder (ontwikkelings)-tijd, financiën en deskundigheidsbevordering	40
8.7	Antwoord op de twee hoofdvragen van het onderzoek	41
9	Bijlage_1 - Vragenlijst PO	43
10	Bijlage_2 - Vragenlijst VO	48
11	Bijlage_3 - Grote opdrachten en bouwstenen GO3, GO4 en GO5	52
	Colofon	55

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Al ruim een jaar werkt een groep van 150 leerkrachten, vakdocenten en schoolleiders in negen ontwikkelteams aan een nieuw curriculum voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs in het kader van Curriculum.nu. De curriculumherziening omvat negen leergebieden, die gelijk zijn voor po en vo. Een daarvan is het leergebied Kunst & Cultuur, waarin alle huidige kunstvakken een plaats hebben. De voorstellen voor het nieuwe curriculum zijn nagenoeg klaar en geven een gedetailleerd beeld van hoe het kunstonderwijs er in de toekomst mogelijk uit gaat zien.

De kunstvakverenigingen vinden het van groot belang dat leerkrachten en schoolleiders zich over de nieuwe voorstellen kunnen uitspreken, vandaar deze enquête. Het voorstel van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur is te uitgebreid om in zijn geheel in een vragenlijst voor te leggen. Daarom is ter introductie allereerst een samenvatting gemaakt die in hoofdlijnen het totale voorstel beschrijft. Dat bestaat uit drie onderdelen: visie, grote opdrachten en bouwstenen, de volledige versie is te vinden via: <https://curriculum.nu/voorstellen/>.

De visie beschrijft het doel en de relevantie van het leergebied Kunst & Cultuur, evenals de gewenste aanpak. Uit de visie is de essentie van het leergebied afgeleid, beschreven als de zogenoemde grote opdrachten en vervolgens de kennis en vaardigheden: wat moeten leerlingen kennen en kunnen; de bouwstenen. Het gaat daarbij nadrukkelijk om het 'wat', dat wil zeggen: om de inhoud van het nieuwe onderwijs en niet om het 'hoe', de didactiek.

1.2 Doel enquête en onderzoeksvragen

Vooruitlopend op de afronding van Curriculum.nu en de reactie van minister en parlement vanaf najaar 2019, willen de kunstvakverenigingen VONKC, VLS, VNK-e en BDD een beeld krijgen van de mening van leerkrachten en leraren in het primair en voortgezet onderwijs. Wat vinden zij van de voorstellen van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur en hoe oordelen zij over de toepasbaarheid ervan in hun onderwijs. Kunnen en willen zij uitvoering geven aan de voorgestelde herziening van het curriculum?

Om een zo groot mogelijke groep docenten in het basis- en voortgezet onderwijs te bereiken is gekozen voor een meningspeiling in de vorm van een enquête. De uitkomsten ervan dienen als bron van informatie, maar ook als aanjager van gesprekken in het onderwijs over de ophanden zijnde onderwijsherziening. Nog te weinig (kunstvak)docenten blijken te zijn geïnformeerd over plannen in het kader van curriculum.nu en de betekenis ervan voor hun onderwijs.

De voorstellen van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur voor herziening van het onderwijs betreffen nu nog alleen het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Wel zijn op basis hiervan door het ontwikkelteam reeds een aantal aanbevelingen voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs geformuleerd. Samen met de grote opdrachten vormen deze straks de basis voor de actualisatie van de huidige kerndoelen en eindtermen. De enquête handelt alleen over de door het ontwikkelteam Kunst & Cultuur voorgelegde voorstellen voor het primair onderwijs en de onderbouw voortgezet onderwijs en betreffen de visie, de grote opdrachten en bouwstenen. De twee hoofdvragen zijn:

- 1) Steunen leerkrachten de visie die is ontwikkeld voor het toekomstig curriculum van de kunstvakken in het basis- en de onderbouw van het voortgezet onderwijs?
- 2) Kunnen en willen leraren aan de slag gaan met de grote opdrachten en bouwstenen zoals weergegeven in het conceptvoorstel?

Omdat - gezien de omvang - niet alle bouwstenen, behorend bij de acht grote opdrachten, in de enquête opgenomen konden worden hebben de samenstellers zich beperkt tot de bouwstenen van de grote op-

drachten GO3, GO4 en GO5. Samen geven ze een voldoende beeld van hoe de ontwerpers van het nieuwe curriculum te werk zijn gegaan. Het zijn twee meer voor de hand liggende bouwstenen (technieken en kunst- en cultuurhistorische kennis) als een wat opmerkelijke bouwsteen (werk aan innovatie door wetenschap en techniek met elkaar te verbinden). In enkele gevallen constateren respondenten een gemis aan zienswijzen, aandachtspunten of vakinhouden (§ 4.2.2), die naar hun idee in het curriculum nodig zijn. In de meeste gevallen zijn die terug te vinden in de bouwstenen waar in de enquête niet naar gevraagd wordt, maar die wel door het ontwikkelteam uitgewerkt zijn (<https://curriculum.nu/ontwikkelteam/kunst-cultuur/>).

1.3 Leeswijzer

In deze rapportage wordt verslag gedaan van de meningen van leerkrachten in het primair onderwijs (po) als van kunstvakdocenten in het voortgezet onderwijs (vo) over de voorstellen van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur voor een nieuw curriculum voor het kunstvakonderwijs. De uitkomsten zijn gebaseerd op een kwantitatieve enquête, die uitgevoerd is in de periode van 6 tot 20 juni 2019.

De vragen waren voor het merendeel in stellingen vevat waarop kon worden gereageerd op een vijf-puntsschaal. De scores 1 en 2 van de vijfpuntsschaal zijn bij elkaar genomen als 'helemaal niet mee eens tot niet mee eens', de scores 4 en 5 als 'mee eens tot helemaal mee eens' en de score 3 als neutraal, 'ik weet het niet', 'ik heb geen antwoord', 'ik heb geen mening hierover'.

Allereerst wordt de opzet en werkwijze van het onderzoek beschreven. Daarna volgt de samenstelling van de onderzoeksgroep en haar achtergrondkenmerken, om verder te gaan met de uitkomsten van de vragen naar visie, grote opdrachten en bouwstenen. Vervolgens wordt ingegaan op wat de respondenten nodig vinden voor de uitvoering van de grote opdrachten en bouwstenen, en hun mening over curriculum.nu. Elke hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie. De rapportage eindigt met de antwoorden op de hoofvragen, vergezeld van een korte discussie.

1.4 Opzet, werkwijze en respons

Voor deze kwantitatieve enquête zijn twee nagenoeg identieke vragenlijsten ontwikkeld: een voor leerkrachten in het primair onderwijs en een voor kunstvakdocenten in het voortgezet onderwijs. Dit volgt de benadering van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur dat voor het leergebied als geheel een nieuw programma ontwikkelde met differentiaties voor de onder- en bovenbouw van het po en voor de onderbouw vo. In beide vragenlijsten zijn de verschillende secties en onderdelen ervan (zie bijlage 1 en 2) ingeleid met beknopte informatie over de voorstellen voor het nieuwe curriculum. In de inleiding van de vragenlijsten is bovendien de link naar het complete advies weergegeven.

Beide vragenlijsten informeren naar de achtergrondkenmerken van de respondenten en hoe zij aankijken tegen de visie van het ontwikkelteam op het kunstonderwijs. Daarnaast is gevraagd naar hun mening over de grote opdrachten en de bouwstenen. Vanwege de noodzakelijke beperking - de enquête zou immers anders te uitgebreid worden - zijn drie van de acht grote opdrachten en bijbehorende bouwstenen voorgesteld. Voorts is gepeild hoe respondenten aankijken tegen het zelf in praktijk brengen van het voorgestelde kunstonderwijs en in hoeverre zij daarbij samenwerking en ondersteuning verwachten van schoolleiding en team.

In de periode van 6 tot 20 juni 2019 zijn zoveel mogelijk leraren in het primair en voortgezet onderwijs benaderd met een vragenlijst. Naast kennisgeving via de eigen websites van de vakverenigingen zijn CJP, LKCA, Kunstzone en AVS behulpzaam geweest bij de verspreiding. Dit gebeurde door de plaatsing van een oproep en een link op de websites of door een direct-mail naar leden en abonnees, zoals VONKC, LKCA, Kunstzone, CJP en BDD deden (daarbij rekening houdend met de Algemene verordening gegevensbescherming - AVG).

2 Samenstelling onderzoeksgroep en achtergrondkenmerken

2.1 Respondenten en achtergrondkenmerken

Het valt op dat het aantal respondenten beduidend minder is dan bij de vorige enquête (2016) over de uitkomsten van het Platform Onderwijs2032. Ging het toen om 207 respondenten voor het basisonderwijs en 556 voor het voortgezet onderwijs; nu waren het er 71 van het po en 185 van het vo. Dit, terwijl dezelfde wegen bewandeld zijn om de enquête onder de aandacht van betrokkenen te brengen.

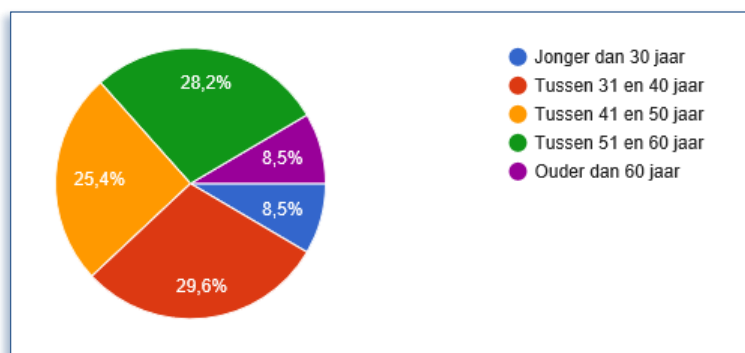
Waarschijnlijk speelt een rol dat de enquête uitgezet is in de voor docenten drukste periode van het schooljaar. Dit kon echter niet anders omdat de voorstellen van het ontwikkelteam pas toen gereed waren en de uitkomsten beschikbaar moesten zijn voor het begin van het nieuwe schooljaar 2019-2020. Ook de complexe - weinig of niet bij de betrokkenen bekende - conceptvoorstellen voor het leergebied Kunst & Cultuur van het ontwikkelteam zullen een rol gespeeld hebben, alsmede het feit dat respondenten per se alle gesloten vragen moesten beantwoorden voordat men de vragenlijst terug kon sturen.

De vragenlijst kende voor het po 47 vragen en voor het vo 43. Om de vragenlijst terug te kunnen sturen dienden alle gesloten vragen (of stellingen) beantwoord te worden. In totaal hebben 256 leraren de enquête ingevuld en geretourneerd, waarvan 71 voor het primair onderwijs en 185 voor het voortgezet onderwijs.

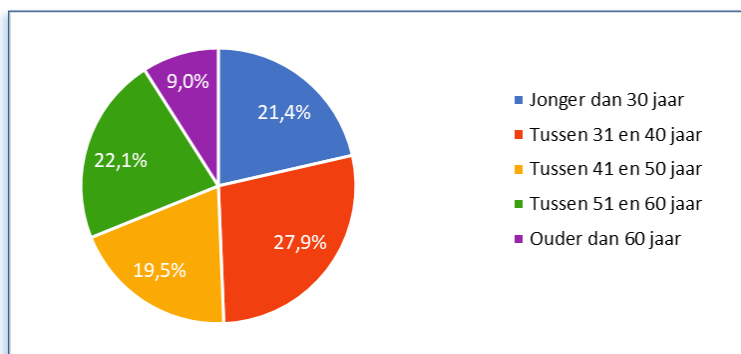
2.1.1 Primair onderwijs

De twee grootste groepen respondenten in het primair onderwijs zijn *groepsleerkrachten* met specifieke taken op het gebied van het kunstonderwijs in de school zoals ICC en dergelijke (56%) en *vakleerkrachten*, een enkele keer ook gecombineerd met andere taken zoals ICC (41%). Het verschil tussen beide groepen is dat vakleerkrachten en cultuurcoaches alleen in een bepaald kunstvak lesgeven of de groepsleerkracht vakmatig ondersteunen, terwijl de groepsleerkrachten - ICC-ers - een meer generieke functie hebben. Vanwege dit verschil, zowel wat betreft achtergrond als taken, is het relevant onderscheid te maken tussen deze beide groepen. Daarnaast hebben twee schoolleiders (3%) de vragenlijst ingevuld.

Het merendeel van de geretourneerde enquêtes is dus afkomstig van leerkrachten die meer dan gemiddeld functioneel betrokken zijn bij het kunst- en cultuuronderwijs op hun school. Deze respons laat zich grotendeels verklaren door de gekozen kanalen waarlangs de leerkrachten zijn benaderd (zie werkwijze en respons hierboven). Deels echter ook door de mogelijke zelfselectie die heeft plaatsgevonden bij de beoordeling of men zich geschikt achtte mee te werken aan een enquête over de toekomst van het kunstonderwijs op basisscholen.

Figuur 1: Leeftijdsgroepen enquête leerkrachten PO (N=71)

Figuur 2: Leeftijdsgroepen alle docenten PO volgens *Onderwijs in cijfers 2018*

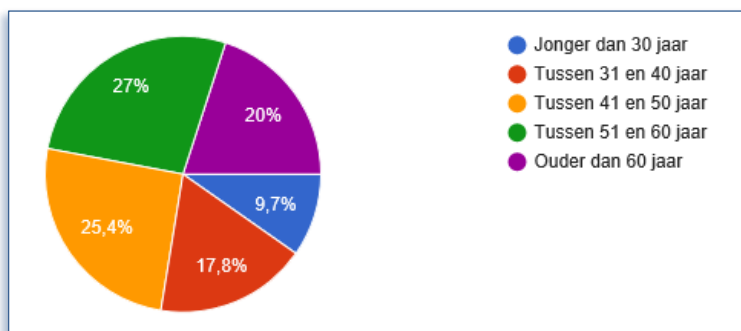
lets meer dan een derde (37%) van de po-respondenten is 51 jaar of ouder. Een kleine 9 procent is jonger dan 30 jaar en dat betekent dat vooral de middengroep - die tussen de 31 en 50 jaar (55%) - de enquête heeft ingevuld. Vergelijken met de leeftijdsgroepen van alle po-leerkrachten uit *Onderwijs in cijfers (2018)* beantwoordden minder jongeren de enquête (-13%), terwijl de leeftijdsgroepen van 31 tot 40 jaar en die van ouder dan 60 jaar min of meer met het landelijke gemiddelde overeenkomen. De twee andere leeftijdsgroepen wijken naar boven af (respectievelijk +6% voor de groep tussen de 41 en 50 jaar, en +6,1% voor de leeftijdsgroep tussen 51 en 60 jaar).

De respondenten zijn grotendeels leerkrachten met een lange staat van dienst in het onderwijs. Voor ruim twee vijfde (44%) van hen geldt dat ze langer dan twintig jaar in het onderwijs werkzaam zijn, terwijl ruim een vijfde (23%) er 16 tot 20 jaar werkt. Bij elkaar is twee derde van de respondenten langer dan zestien jaar in het basisonderwijs actief. Praktisch alle respondenten beschikken over een lesbevoegdheid voor het primair onderwijs (96%). Een kleine twee derde (63%) van hen geeft les in het meerdere kunstvakken, ruim 16% geeft alleen beeldend onderwijs, gevolgd door 9% alleen muziek en 7% alleen theater. Slechts één respondent is specifiek aangesteld voor dans. De meeste scholen (86%) beschikken over een cultuurbeleidsplan met doelen en activiteiten voor het leergebied kunstzinnige oriëntatie; bij 4,2% van de scholen is dit in ontwikkeling en een tiende (10%) beschikt hier niet over.

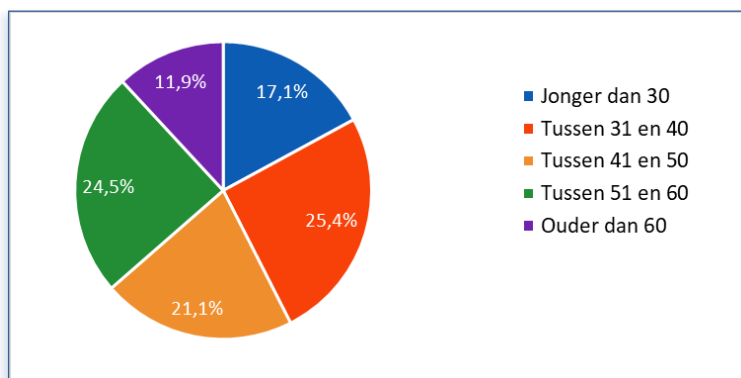
We spreken, kortom, over een tamelijk (selecte) groep ervaren leerkrachten, met een groter dan gemiddelde functionele betrokkenheid en bekwaamheid op het gebied van het kunstonderwijs op basisscholen.

2.1.2 Voortgezet onderwijs

Voor de 185 respondenten van het vo geldt dat ze wat leeftijd betreft redelijk overeenkomen met het gemiddeld aantal docenten per leeftijdsgroep zoals *Onderwijs in cijfers* die in 2018 telde. Dat geldt met name voor de leeftijdsgroepen 'tussen 41 en 50 jaar' en tussen '51 en 60 jaar' (vergelijk de figuren 3 en 4). De leeftijdsgroep 'jonger dan 30 jaar' wijkt ca. -7% af ten opzichte van het algemeen beeld. Ook de leeftijdsgroep 'tussen 31 en 40 jaar' wijkt wat af (-8%), en dat geldt ook voor die van '60 jaar en ouder' (+8%).

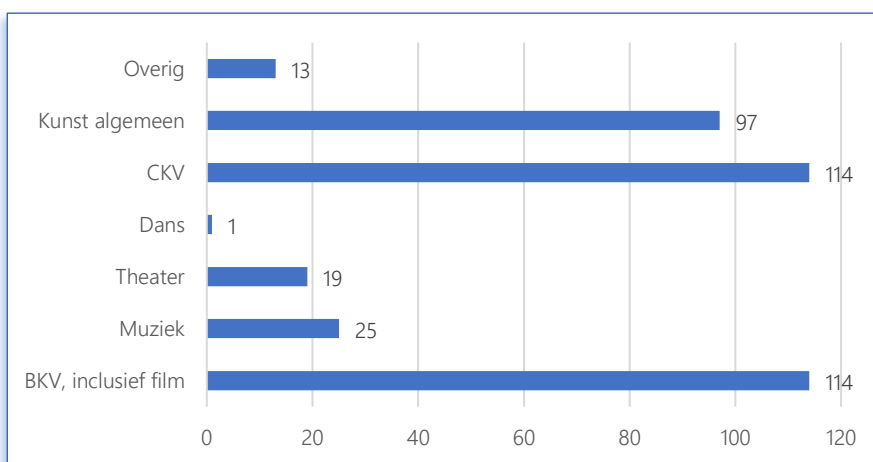
Figuur 3: Leeftijdsgroepen enquête kunstvakdocenten VO (N=185)

Figuur 4: Leeftijdsgroepen alle docenten VO volgens *Onderwijs in cijfers 2018*

De drie grootste groepen respondenten worden gevormd door docenten beeldende kunst en vormgeving, waaronder ook film (57%), docenten CKV (62%) en docenten Kunst Algemeen (52%) (figuur 5). Deze gegevens komen redelijk overeen met die uit de meest recente Monitor Cultuureducatie VO (Sardes & Oberon 2017)¹, waarin de twee grootste groepen respondenten ook docenten beeldend en CKV zijn; 32% van deze respondenten gaf ook Kunst Algemeen.

Van de respondenten geven er 97 het vak Kunst Algemeen, 25 geven muziek, 19 drama (theater) en 1 dans. Er zijn 114 docenten die het vak beeldende kunst en vormgeving geven, vaak in combinatie met andere vakken, en eenzelfde aantal dat CKV verzorgt, meestal ook in combinatie met andere vakken. Het overgrote deel van de respondenten (75,1%) geeft een vak in een of meerdere kunstdisciplines in combinatie met CKV en/of Kunst Algemeen.

Figuur 5: Verdeling naar type kunstvakdocent (N= 185)

Van de docenten die de vragenlijst invulden werkt ruim veertig procent (44%) meer dan 20 jaar in het onderwijs. Iets meer dan een tiende (11%) is 0 tot 5 jaar als docent werkzaam. De overgrote meerderheid (87%) geeft les op meerdere schooltypes; Van de rest werkt (6%) enkel in het vmbo, (0,5%) alleen op de havo en (5%) alleen op vwo en gymnasium. De meeste respondenten (65%) geven les in zowel de onder- als bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Een minderheid van 23% geeft alleen les in de bovenbouw en 10% van de respondenten geeft enkel les in de onderbouw.

Kortom, net als voor het po geldt ook voor het vo dat de responsgroep overwegend bestaat uit ervaren kunstvakdocenten die merendeels in alle geledingen - en in boven- en onderbouw - en in alle onderwijs-

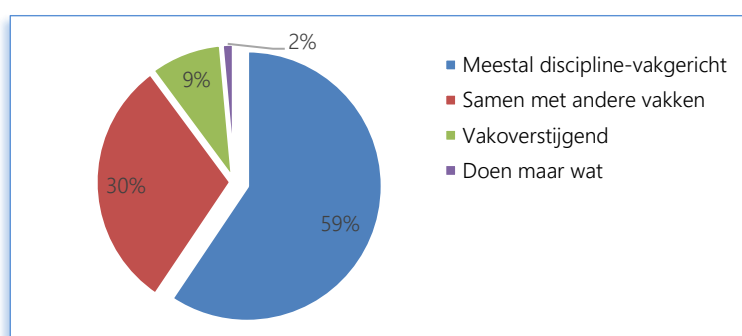
¹ Kieft, M., Grinten, M. van der, Damstra, G. Wijs, F. de, Kruijer, J., Hoogeveen, K. & Hoogenboom, A. (2017). *Monitor Cultuureducatie voortgezet onderwijs 2017*. In opdracht van Ministerie van OCW. Utrecht: Oberon-Sardes.

vormen - vmbo, havo, vwo en gymnasium - werkzaam is. Naast lessen in het eigen kunstvak verzorgt driekwart van hen tevens lessen in andere vakken, meestal CKV en/of Kunst Algemeen.

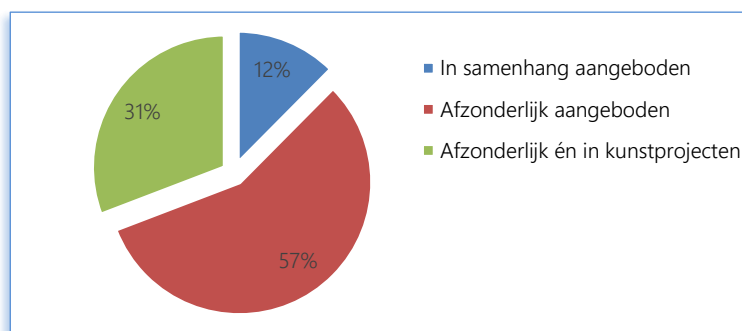
2.2 Hoe worden de kunstvakken op uw school gegeven?

In het primair onderwijs worden de kunstvakken afzonderlijk gegeven, maar ook in samenhang met elkaar (binnen het leergebied kunstzinnige oriëntatie) of leergebiedoverstijgend met andere vakken dan kunstvakken. Bij samenhang (samen met andere vakken) kan het om relaties tussen de kunstvakken gaan, of om relaties tussen kunstvakken en andere vakken.

Uit figuur 6 blijkt dat op bijna drie vijfde van de scholen (59%) de kunstvakken afzonderlijk, disciplinegericht worden gegeven. Een kleine een derde (30%) van de scholen geeft deze vakken als onderdeel van geïntegreerd onderwijs, samen met andere vakken en een tiende (9%) doet dit meestal vakoverstijgend.

Figuur 6: Primair Onderwijs: Hoe worden de kunstvakken op de school gegeven? (N=69)

Figuur 7: Voortgezet Onderwijs: Hoe heeft de school het onderwijs in de kunstvakken organisatorisch ingericht? (N=185)

In figuur 7 is te zien dat op ruim de helft van de scholen (57%) voor voortgezet onderwijs de kunstvakken afzonderlijk van elkaar worden aangeboden. Op bijna een derde van de scholen (31%) worden, naast de afzonderlijke kunstvakken, ook projecten uitgevoerd, waarin kunstvakken in samenhang aan de orde zijn. Op iets meer dan een tiende van de scholen (12%) worden de kunstvakken in samenhang aangeboden.

2.3 Reacties op tussenproducten van curriculum.nu?

Voor de meerderheid van de docenten in het onderzoek geldt dat ze niet actief betrokken zijn geweest bij het ontwikkelproces van een nieuw curriculum voor het leergebied Kunst & Cultuur. Ruim tachtig procent van zowel de leerkrachten in po als de leraren in vo heeft nooit gereageerd op de tussenproducten en de voorstellen van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur. De kleine groep po-leerkrachten (ca. 14%) die wel reageerde deed dit soms rechtstreeks via de website van Curriculum.nu (3%), soms via bijeenkomsten van de kunstvakverenigingen (4%) en het vaakst via consultatiebijeenkomsten van het LKCA (7%). In het vo hebben de leraren die gereageerd hebben het meest gebruik gemaakt van de website van Curricu-

lum.nu (10%). Een aantal reageerde via de vakverenigingen (7%) en enkelen via bijeenkomsten van het LKCA, leerateliers van OMO en een bijeenkomst van Curriculum.nu (2%).

Aan de vo-leraren is gevraagd wat ze vonden van de tussenproducten van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur. Dit leverde 57 bruikbare antwoorden op die verdeeld kunnen worden in drie categorieën: algemeen positief, onvoldoende op de hoogte en kanttekeningen bij aard/inhoud van de tussenproducten. De helft (53%) is positief over de tussenproducten. Twijfelde men aanvankelijk nog ('in het begin alle kanten opgaand'), allengs raakte men tevredener en vond men de tussenproducten evenwichtiger en bruikbaar. Enkelen merken daarbij op dat de tussenproducten weliswaar ambitieus zijn, maar goed passen bij het toekomstige onderwijs. Sommige anderen zijn positief maar zien wel graag dat de autonomie van de verschillende disciplines behouden blijft.

Iets minder dan een kwart van de respondenten zegt niet of onvoldoende op de hoogte te zijn om op deze vraag een redelijk antwoord te kunnen geven.

Tenslotte is er de groep (25%) die kanttekeningen maakt bij de aard en inhoud van de tussenproducten. Deze kan in twee categorieën worden verdeeld. De ene helft maakt in algemene bewoordingen bezwaar. Men vindt de formuleringen te wollig, oppervlakkig of vaag, en een enkeling spreekt over 'te veel work in progress'. De andere helft is specifieker: de tussenproducten zouden te weinig ruimte bieden voor eigen interpretatie; de rol van het concept 'betekenis geven' in het programma is onduidelijk; is de hoeveelheid vak kennis in het nieuwe curriculum wel voldoende en ernstige vraagtekens worden gezet bij de gedachte dat de verschillende kunstvakken niet meer apart zullen worden gedoceerd.

2.4 Conclusie

We stellen vast dat de onderzoeksgroep gemiddeld genomen bestaat uit vakbekwame en bevoegde docenten met vaak een lange staat van dienst in het kunst- en cultuuronderwijs op school. Het zijn allrounders die vaak in meerdere kunstvakken lesgeven en in het voortgezet onderwijs bovendien ook nog in alle geledingen en in de meeste - op de school voorkomende - onderwijsvormen werkzaam zijn.

Tegen die achtergrond is het opmerkelijk dat de actieve betrokkenheid bij het vernieuwingsproces van het kunst- en cultuurcurriculum beperkt was. Zeker vanwege de impact die de voorgestelde herziening zal hebben op zowel het professioneel handelen van de docent als op de organisatie van het kunst- en cultuuronderwijs op de school. Dit terwijl de kunstvakken zowel in po als vo nu nog overwegend vakgericht georiënteerd zijn. Slechts vijftien procent van alle responderende docenten uit po en vo reageerde direct of indirect op de tussenproducten die door het ontwikkelteam ter consultatie zijn voorgelegd. Een grotere groep heeft echter - zoals uit de open antwoorden van de vo-leraren blijkt - wel kennisgenomen van het ontwikkelproces en de tussenproducten van het ontwikkelteam. Hoewel zeker niet eensluidend zijn de reacties van meer dan de helft (53%) van deze groep overwegend positief. Ze zagen de voorstellen geleidelijk aan meer vorm krijgen en herkenden hierin, zoals enkelen het formuleerden, een ontwikkeling die past bij het onderwijs van de toekomst.

3 Visie op het leergebied Kunst & Cultuur

In dit hoofdstuk gaat het over de 'Visie op het leergebied Kunst & Cultuur'. Dit leergebied gaat over kunst en omvat beeldende vorming (tekenen, handvaardigheid, textiele werkvormen en audiovisuele vorming), dans, theater, muziek, cultureel erfgoed, kunst (algemeen), kunst (-beeldend, -dans, -theater en -muziek), CKV (culturele en kunstzinnige vorming) én de vakken die hieruit zijn voortgekomen (zoals nieuwe media) en die zich in de toekomst nog zullen ontwikkelen.

De opdracht aan de ontwikkelteams was te beschrijven waar leerlingen in het po en vo ten minste mee in aanraking moeten komen. Het uitgangspunt daarbij was dat er sprake moet zijn van doorlopende leerlijnen (zowel in po en vo zelf, als van po naar vo, als naar vervolgopleidingen).

Voor het leergebied Kunst & Cultuur zijn daartoe acht samenhangende grote opdrachten ontwikkeld. Op basis daarvan zijn vervolgens bouwstenen beschreven, allemaal langs de twee inhoudelijke lijnen: 'maken en betekenis geven' én 'meemaken en betekenis geven'. Deze grote opdrachten en bouwstenen vormen tezamen de gemeenschappelijke taal die straks voor alle kunstvakken, zowel in po als in vo, hetzelfde is. Andere uitgangspunten zijn dat er meer balans komt tussen de drie hoofdoelen van het onderwijs: persoonlijke vorming, maatschappelijke vorming en voorbereiding op onderwijs en beroep. Ook is het doel dat er meer samenhang komt in de onderwijshoud en dat de overladenheid van het huidige onderwijsprogramma wordt teruggedrongen. In de enquête is de docenten gevraagd hun mening te geven over deze uitgangspunten.

3.1 Meer samenhangend en vakoverstijgend onderwijs door een gemeenschappelijke taal

Leraren uit po en vo reageren verschillend op het voorstel om met een gemeenschappelijke taal voor het hele leergebied meer samenhang te creëren tussen de kunstvakken.

In het po zijn de leerkrachten hierover gemiddeld positiever dan de leraren in het vo. Bijna driekwart (72%) van de po-leraren onderschrijft dit voorstel en maar 8% is het hiermee oneens. Hierover is geen verschil van mening tussen de vakleerkrachten in het onderzoek en de groep groepsleerkrachten met een extra taak op het gebied van de kunstvakken zoals ICC-ers en cultuurcoaches.

In het vo staat een kleine helft (47%) van de respondenten positief tegenover het voornemen om met een gemeenschappelijke taal meer samenhang tussen de verschillende kunstvakken te bewerkstelligen. Een kwart (24%) is het hiermee zelfs oneens. Vooral de muziekdocenten (n=25) wijken in hun antwoord af van de andere respondenten. De helft (52%) van hen is het oneens met het idee van meer samenhang tegen slechts een vijfde (20%) die dit wel onderschrijft. Bij docenten die enkel CKV en/of Kunst Algemeen (n=28) geven is het tegenovergestelde het geval.² Twee derde van hen (68%) is het eens met het voorstel voor meer samenhang tussen de kunstvakken en maar 14% van deze groep is het hiermee oneens.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	72	20	8

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	47	29	24
CKV/Kunst algemeen (n=28)	68	18	14
Muziek (n=25)	20	28	52

Figuur 8: Ik ben voorstander van meer samenhang tussen de verschillende kunstvakken

² In het vervolg van deze tekst wordt bij de aanduiding 'docenten CKV en of Kunst Algemeen' steeds alleen die docenten bedoeld die enkel deze vakken geven. Het gaat dus niet om de docenten die een praktijkkunstvak verzorgen gecombineerd met CKV of Kunst Algemeen. Hun antwoorden zijn gerangschikt onder dat betreffende praktijkkunstvak en/of onder het totaal aantal respondenten.

Behalve meer samenhang tussen de kunstvakken, beoogt een gezamenlijke taal eveneens de mogelijkheden voor vakoverstijgend onderwijs te verbeteren. Ook op dit punt tonen de docenten in het primair onderwijs zich aanmerkelijk positiever dan de collega's in het voortgezet onderwijs. Ruim vier vijfde (82%) van de po leerkrachten (n=71) ondersteunt de ontwikkeling naar meer vak- en leergebiedoverstijgend onderwijs. Slechts 7 % is het hiermee oneens. Er is op dit punt nauwelijks verschil in opvatting tussen de groepsleerkrachten en de vakleerkrachten.

In het vo daarentegen is iets meer dan de helft (53%) van de respondenten positief over bevordering van meer vakoverstijgend onderwijs door het creëren van een gemeenschappelijke kunsttaal. Ook hier wijken de docenten muziek en die voor het vak CKV en/of Kunst Algemeen duidelijk af van het gemiddelde.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	82	11	7

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	53	27	21
CKV/Kunst algemeen (n=28)	64	32	4
Muziek (n=25)	36	24	40

Figuur 9: Een gezamenlijke taal kan vakoverstijgend onderwijs tussen kunstvakken en andere vakken beter mogelijk maken

3.2 Welke risico's worden voorzien van meer samenhangend en vakoverstijgend onderwijs?

Tijdens consultatiebijeenkomsten van de kunstvakverenigingen over de tussenproducten van het ontwikkelteam is veelvuldig gesproken over de risico's van meer samenhangend en vakoverstijgend kunstonderwijs voor de toekomst van de afzonderlijke kunstvakken. Deze risico's zijn ook voorgelegd in de enquête.

Een van de mogelijke gevolgen van de voorstellen voor het nieuwe curriculum is dat het eigene van de verschillende kunstvakken geleidelijk aan verloren gaat. Docenten in po en vo zouden dit in meerderheid geen wenselijke ontwikkeling vinden. Resp. 59% van de po-leerkrachten en 70% van de vo-leraren meent dat er waarborgen in het schoolcurriculum moeten komen om dit te vermijden. In de po valt daarbij op dat vakleerkrachten in het po daar zwaarder aan tillen (72%) dan de groepsleerkrachten, waarvan de helft specifieke waarborgen niet nodig vindt of geen mening heeft. In het vo zijn de leraren op het punt van handhaving van de afzonderlijke kunstvakken uitgesprokener, zij het dat de muziekdocenten (80%) wat meer dan de docenten in de andere disciplines vinden dat het eigene van elk afzonderlijk kunstvak gewaarborgd moet blijven.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	59	21	20
Vakleerkrachten (n=29)	72	4	24
Groepsleerkrachten (n=40)	50	35	15

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	70	20	10
Muziek (n=25)	80	12	8

Figuur 10: Een gezamenlijke taal spreekt alleen aan als het eigene van elk afzonderlijk vak gewaarborgd blijft

Een ander mogelijk risico is dat een gezamenlijke taal tot verwatering leidt van de kennis en vaardigheden die leerlingen in elk kunstvak moeten verwerven. Docenten in po en vo schatten dit risico verschillend in. Terwijl in het po maar een vijfde van de respondenten (20%) dit als een reële dreiging ziet, zijn de vo-docenten hierover minder positief. Van deze groep vreest iets meer dan veertig procent verwatering van

specifieke vakkennis en vakvaardigheden. Anders dan in het po waar de mening van vakleerkrachten en groepsleerkrachten op dit punt nauwelijks verschilt, vertonen de opvattingen van docenten in de verschillende kunstdisciplines grote verschillen. Het verst loopt de mening uiteen van docenten muziek en docenten CKV en/of Kunst Algemeen waarvan resp. 72% en 21% bang is dat onduidelijker zal worden wat leerlingen per kunstvak moeten kennen en kunnen.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	20	20	60

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	41	23	37
CKV/Kunst algemeen (n=28)	21	25	54
Muziek (n=25)	72	16	12

Figuur 11: Een gezamenlijke taal leidt tot verwatering van kennis en vaardigheden die lln. in elk kunstvak moeten verwerven

Een andere opvatting is dat het niet verstandig is om de grenzen tussen de vak- en leergebieden te vervagen, of anders gezegd: het onderwijs en leerlingen hebben het meest baat bij overwegend vakgericht onderwijs. De docenten in de onderzoeksgroep reageren zeer verdeeld op deze stelling. Respondenten in het po zijn het meest uitgesproken. Maar iets meer dan tien procent meent dat de kwaliteit van het onderwijs het meest gediend is met een vakgerichte onderwijsstructuur. Een ruime meerderheid van zestig procent is het daar echter niet mee eens en lijkt geen bezwaren te zien voor meer ontschotting. De vakleerkrachten zijn hierin wat uitgesprokener dan de groepsleerkrachten in het onderzoek.

In het vo is niet alleen de verdeeldheid tussen de groepen leraren groter dan in het po, ook is er meer twijfel over de vraag of het meer ontschotten wel een goede zaak is voor de kwaliteit van het onderwijs. Hoewel de helft van de vo-leraren niet bang is dat meer vakoverschrijdend onderwijs negatief is voor de kwaliteit van het onderwijs, is er een even grote groep die het daarmee oneens is of neutraal is. De grootste groep aanhangers van een vakgerichte onderwijsstructuur zijn de docenten muziek. De groep die hier het minst aan hecht zijn de leraren CKV en/of Kunst Algemeen die naar de aard van hun vak reeds overschrijdend aan het werk zijn.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	11	17	72
Vakleerkrachten (n=29)	11	10	79
Groepsleerkrachten (n=40)	13	67	20

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	26	25	49
CKV/Kunst algemeen (n=28)	18	25	57
Muziek (n=25)	44	24	32

Figuur 12: Ik vind dat het onderwijs het meest baat heeft bij - overwegend - vakgericht onderwijs

3.3 Doorlopende leerlijn primair onderwijs >> voortgezet onderwijs

In deze paragraaf gaat het over de voorstellen van het ontwikkelteam voor een doorlopende leerlijn, zowel binnen po en vo als daartussen. Het bewerkstellingen van zo'n doorlopende leerlijn was een van de opdrachten in het kader van Curriculum.nu. In de enquête zijn hierover enkele vragen gesteld.

Een meerderheid van alle responderende leraren is positief over het streven naar doorlopende leerlijnen. Dit geldt voor de docenten in po wat meer dan voor de collega's in het vo. Van alle docenten in vo en po

zijn de vakleerkrachten in po de grootste voorstanders. Vrijwel iedereen van deze groep is hierover enthousiast en daarin ook uitgesprokener dan de groepsleerkrachten, die het idee van een doorlopende leerlijn minder ondersteunen en daarover ook vaker geen mening hebben (22%).

Hoewel iets gematigder, is ook het merendeel van de respondenten in het voortgezet onderwijs (67%) voorstander van het voornemen om een doorlopende leerlijn van voortgezet onderwijs naar voortgezet onderwijs mogelijk te maken. Slechts 11% is het daar niet mee eens. Er is weinig verschil van mening hierover tussen de docenten van de verschillende kunstvakdisciplines. Docenten CKV en/of Kunst Algemeen zijn iets grotere voorstanders dan gemiddeld.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	76	17	7
Vakleerkrachten (n=29)	90	10	0
Groepsleerkrachten (n=40)	65	22	13

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	67	22	11

Figuur 13: Ik ben een groot voorstander van een doorlopende leerlijn voor de kunstvakken van po naar vo

Op dit moment ontbreekt een doorlopende leerlijn van po naar vo wat vaak als hinderlijk en inefficiënt wordt beschouwd. De gedachte is dat wanneer zo'n leerlijn er wel is dit inspirerend en motiverend is voor de docenten die op de verschillende niveaus bij het kunstonderwijs betrokken zijn. Deze veronderstelling wordt door een ruime meerderheid van alle leraren in het onderzoek ondersteund, al zijn er wel enkele opvallende verschillen tussen de verschillende groepen. In het po springt het verschil tussen groepsleerkrachten en vakleerkrachten in het oog. Negentig procent van de vakleerkrachten is het met de stelling eens tegen twee derde (65%) van de groepsleerkrachten waarvan bovendien ruim een kwart zich neutraal opstelt en zich dus niet echt uitspreekt.

In het vo vindt twee derde (67%) van de respondenten het inspirerend en motiverend als het onderwijs in Kunst & Cultuur via een doorlopende leerlijn van po naar vo wordt voortgezet. Afwijkende cijfers zien we bij de docenten CKV en/of Kunst Algemeen en bij de muziekdocenten. Bijna tachtig procent van de docenten CKV en/of Kunst Algemeen vindt een doorlopende leerlijn voor het kunstonderwijs stimulerend en motiverend, terwijl dit voor 60% van de muziekdocenten geldt.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	76	20	4
Vakleerkrachten (n=29)	90	10	0
Groepsleerkrachten (n=40)	65	28	5

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	67	20	4
CKV/Kunst algemeen (n=28)	79	14	7
Muziek (n=25)	60	28	12

Figuur 14: Het is inspirerend dat dit onderwijs (Kunst & Cultuur) via een doorlopende leerlijn van po naar vo wordt voortgezet

Ondanks de overwegend positieve houding over het idee van een doorlopende leerlijn is er ook scepsis over de haalbaarheid ervan. De stelling 'een doorlopende leerlijn van po naar vo voor het kunstonderwijs is alleen realistisch als het po daarvoor over voldoende vakinhoudelijke deskundigheid beschikt' wordt door de overgrote meerderheid van de docenten in zowel po als vo ondersteund.

In het po zijn het vooral de vakleerkrachten (n=29) die vrijwel unaniem de stelling bevestigen (93%) en in deze ook uitgesprokener zijn dan de groepsleerkrachten die vaker neutraal reageerden op de stelling.

Ook de respondenten in het vo vinden een doorlopende leerlijn van po naar vo voor het kunstonderwijs alleen realistisch als het po daarvoor over voldoende vakinhoudelijke deskundigheid beschikt (77%). De muziekdocenten zijn daar het meest stellig in (96%).

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	89	7	4
Vakleerkrachten (n=29)	93	0	7
Groepsleerkrachten (n=40)	85	13	3

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	77	11	11
Muziek (n=25)	96	0	4

Figuur 15: Een doorlopende leerlijn po vo is enkel realistisch als het po over voldoende vakinhoudelijke deskundigheid beschikt

Over die inhoudelijke deskundigheid beschikt het onderwijs op dit moment nog onvoldoende, lijkt de gedachte. Dit wordt afgeleid uit de reacties op de stelling dat doorlopende leerlijnen alleen realistisch zijn als er voldoende tijd, geld en ruimte beschikbaar komt voor inhoudelijke deskundigheidsbevordering van alle leerkrachten en leraren. Meer dan driekwart van de leerkrachten po en ruim vier vijfde (85%) van de leraren vo ondersteunt deze stelling. Opvallend in het po is dat de vakleerkrachten zich op dit punt veel stelliger uitlaten dan de groepsleerkrachten, die hierover bovendien ook vaker geen mening hebben.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	78	21	1
Vakleerkrachten (n=29)	90	10	0
Groepsleerkrachten (n=40)	70	28	2

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	85	11	4

Figuur 16: Doorlopende leerlijnen van po naar vo zijn alleen realistisch als er voldoende tijd, geld en ruimte beschikbaar komt voor inhoudelijke deskundigheidsbevordering voor alle leraren

Een belangrijke voorwaarde zo kan men stellen, is dat voor een succesvolle doorlopende leerlijn van po naar vo, het po in staat moet zijn de basisvaardigheden van het leergebied Kunst & Cultuur te realiseren. Een grote meerderheid van de respondenten in po (82%) en vo (77%) is het hiermee eens. De vakleerkrachten zijn hier wat uitgesprokener over (86%) dan de groepsleerkrachten (77%). Maar het meest stellig zijn de muziekdocenten waarvan 96% vindt dat het po voor een doorlopende leerlijn de basisvaardigheden van het leergebied Kunst & Cultuur dient te beheersen.

Ten slotte vindt een kwart (27%) van de respondenten in het po en veertig procent van de leraren in het vo een doorlopende leerlijn alleen zinvol als de verworven kennis en vaardigheden per onderwijsfase beoordeeld worden. Een derde (35%) van de leerkrachten po en ruim twintig procent van de leraren vo is het daar niet mee eens en acht die beoordeling per onderwijsfase niet nodig. Een kleine veertig procent van beide groepen beantwoordt deze vraag neutraal.

3.4 Zijn de uitgangspunten van het nieuwe kunst- & cultuurcurriculum voldoende duidelijk?

In de enquête is ter informatie een beknopte beschrijving gegeven van de visie en uitgangspunten die aan de basis staan van de voorstellen voor het nieuwe leergebied Kunst & Cultuur. Voor extra informatie is daarnaast verwezen naar de website van Curriculum.nu. Op de vraag of docenten zich voldoende geïnformeerd voelen over de visie en uitgangspunten voor het nieuwe kunstcurriculum wordt verschillend gereageerd. Een meerderheid van de leerkrachten in het primair onderwijs (60%) acht zich voldoende

geïnformeerd, terwijl dat in het vo voor ruim minder dan de helft van de respondenten geldt (38%). Van de docenten CKV en/of Kunst Algemeen vindt bijna twee derde (60,7%) de uitgangspunten voldoende duidelijk; muziekdocenten wijken het sterkst af: nog geen kwart meent een duidelijk beeld te hebben van de uitgangspunten van het nieuwe leergebied en bijna de helft reageert neutraal en spreekt zich niet uit.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	60	33	7

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	38	38	24
CKV/Kunst algemeen (n=28)	61	29	11
Muziek (n=25)	24	48	28

Figuur 17: De voorstellen van curriculum.nu zijn mij voldoende duidelijk om daarover een mening te hebben

3.5 Conclusies

Twee essentiële onderdelen van de visie die ten grondslag ligt aan de voorstellen voor de herziening van het curriculum Kunst & Cultuur, zijn 1) de ontwikkeling van een gemeenschappelijk taal voor de verschillende kunstvakken en 2) de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn van begin basisschool tot het einde voortgezet onderwijs. Aan docenten in het onderzoek is gevraagd hoe ze aankijken tegen deze beide uitgangspunten en hoe ze de haalbaarheid ervan inschatten. Het motief van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur voor een gemeenschappelijke taal voor de kunstvakken is dat het de samenhang tussen de kunstvakken bevordert én vak- en leergebiedoverstijgend kunstonderwijs makkelijker mogelijk maakt.

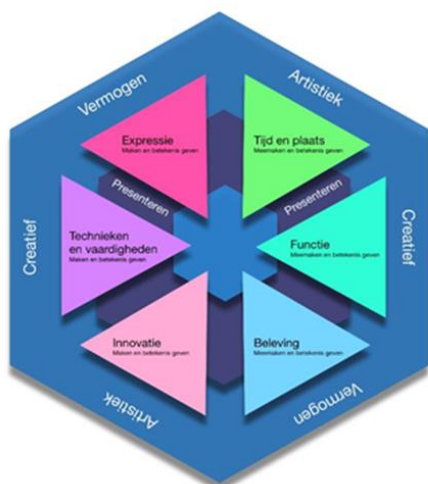
Het streven naar een gemeenschappelijke taal wordt voor beide doelen door de respondenten verschillend gewaardeerd. Drie kwart van de po-leerkrachten is positief hierover, tegen krap de helft van de vo-leraren. Daarbij moet aangetekend worden dat er tussen de verschillende lerarengroepen ook grote verschillen bestaan: muziekdocenten zijn verreweg het meest afwijzend en docenten CKV en/of Kunst Algemeen het meest positief.

Deze verschillen in houding tussen leraren po en -vo en tussen vo-vakdocenten onderling worden teruggezien in de inschatting van de risico's van meer samenhangend en vakoverschrijdend onderwijs. De veronderstelling is dat 1) behalve negatieve gevolgen voor de kwaliteit van het onderwijs, dit zou kunnen leiden tot 2) het verdwijnen van het eigene van de kunstvakken en tot 3) het verwateren van het kennen en kunnen per kunstvak. Over alle drie de mogelijke consequenties zijn de vakdocenten-vo aanmerkelijk kritischer dan de po-leerkrachten. Dit geldt wederom het sterkst voor de muziekdocenten en het minst voor de docenten CKV en/of Kunst Algemeen wier reactie in dat opzicht meer corresponderen op die van de po-leerkrachten.

Het andere uitgangspunt, het creëren van een doorlopende leerlijn, wordt door de meerderheid van de docenten in het onderzoek positief gewaardeerd: men ondersteunt dit streven en vindt dit inspirerend en motiverend. Dat geldt het meest voor de vakleerkrachten in het po en het minst voor de muziekdocenten. Dat docenten sceptisch zijn over de haalbaarheid van een doorlopende leerlijn heeft vooral te maken met de randvoorwaarden: is er genoeg deskundigheid in het po, is er genoeg tijd en geld voor deskundigheidsbevordering en is het basisonderwijs in staat om te voldoen aan de basisvaardigheden voor het leergebied Kunst & Cultuur? Alle docenten in po en vo vinden in ruime meerderheid dat aan deze voorwaarden voldaan moet worden om een doorlopende leerlijn realistisch en haalbaar te maken. Het meest stellig zijn de vakdocenten in het po en daarvan zijn de muziekdocenten het meest uitgesproken.

4 Grote opdrachten

Dit hoofdstuk betreft de 'grote opdrachten'. Samen vormen ze de kern van het leergebied Kunst & Cultuur. De eerste *Grote Opdracht (GO1)* is de basis van alle grote opdrachten en het uiteindelijke doel van het leergebied, namelijk de ontwikkeling van het artistiek-creatief vermogen van leerlingen (blauwe achtergrond in figuur). Door artistiek werk te maken, door kunst mee te maken en door betekenis te geven aan artistieke processen en producten van zichzelf en anderen, ontwikkelen leerlingen het vermogen zich artistiek-creatief uit te drukken. *Grote Opdracht acht (GO8)* heeft een vergelijkbaar, basaal karakter. Deze gaat over het delen en presenteren van ideeën en eigen werk dat zowel tussentijds als aan het eind van een traject kan plaatsvinden (blauw in de figuur).

De andere zes grote opdrachten vallen uiteen in twee categorieën.

De drie roze-lilavlakken (GO2, GO3 en GO4) gaan over het 'maken en betekenis geven' zoals het leren gebruiken van materialen, technieken en middelen; over ontwikkelen van maakstrategieën.

GO2 (linksboven paars); geef vorm aan verhalen door artistieke expressie: Persoonlijke en collectieve ervaringen zijn, net als lokale, nationale en mondiale onderwerpen, een bron voor eigen of gezamenlijk artistiek werk. Ook het werk van (professionele) makers is een bron van inspiratie.

GO3 (links midden paars); ontwikkel technieken en artistieke vaardigheden: om artistiek en betekenisvol werk te kunnen maken en een idee te kunnen vertalen in een (combinatie van) beeld, woord, klank of beweging, hebben leerlingen technieken en vaardigheden nodig.

GO4 (links onder lila); werk aan innovatie: door wetenschap en technologie te verbinden met kunst worden leerlingen uitgedaagd om ondernemend en kritisch te werken aan innovatieve oplossingen

De drie groenblauwe vlakken (GO5, GO6 en GO7) gaan over het 'meemaken en betekenis geven', over leren onderzoeken, over het kritisch bevragen en analyseren van artistieke uitingen, oftewel over het ontwikkelen van denkstrategieën.

GO5 (rechtsboven grasgroen); ontwikkel kunst- en cultuurhistorische kennis over verleden en heden: door aandacht te besteden aan zaken als tijdsgeschiedenis, genres, stijlen en stromingen, leren leerlingen dat waardering voor Kunst & Cultuur tijd- en plaatsgebonden is.

GO6 (rechts midden blauwgroen); ontdek kunst als spiegel van de wereld: in de huidige complexe wereld kunnen kunstwerken van professionele kunstenaars, hun ervaringen, gevoelens en verhalen met betrekking tot grote thema's van deze tijd, een nieuw licht werpen op vertrouwde zaken en inzicht geven in het onbekende.

GO7 (rechtsonder lichtblauw); ervaar culturele en kunstzinnige activiteiten: leerlingen verkennen en ontdekken hun culturele omgeving door het meemaken van en het meedoen aan culturele en kunstzinnige activiteiten.

4.1 Reactie van de docenten op de grote opdrachten

Aan de hand van een aantal stellingen is de reactie van de respondenten op de grote opdrachten gepeild: voelen ze zich bekwaam om hiermee aan de slag te gaan, hebben ze zin om die toe te passen in hun lessen en worden ze ervaren als een verrijking voor het eigen vakgebied?

De eerste stelling gaat over de mate waarin docenten parallellen zien tussen de grote opdrachten en het huidige kunstonderwijs op de eigen school. Uit de reacties blijkt dat dit in het vo meer het geval is dan in het po. Bijna de helft van de vo-leraren in het onderzoek meent dat de huidige werkwijze in de school sterk overeenkomt met de grote opdrachten. In het po vindt maar een kleine dertig procent dat en is er bovendien een grotere groep die helemaal geen overeenkomsten ziet (35%).

Verhoudingsgewijs veel po-leerkrachten - en met name de vakleerkrachten - hebben neutraal op deze eerste stelling gereageerd en hebben er geen duidelijke mening over. Dat zou kunnen betekenen dat in hun geval de grote opdrachten niet sterk overeenkomen, maar ook niet volledig afwijken van de soort opdrachten in hun school.

In het vo is de herkenning van de grote opdrachten groter dan in het po. Dat geldt echter niet voor alle groepen kunstvakdocenten in dezelfde mate. Zo vindt van de docenten beeldend onderwijs (n=109) meer dan de helft (58%) dat de grote opdrachten sterk overeenkomen met hun schoolopdrachten, terwijl dit voor een kwart (28%) van de muziekdocenten (n=25) geldt. Voor de andere disciplines wijken de antwoorden niet af van het gemiddelde (49%).

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	28	37	35
Vakleerkrachten (n=29)	24	45	31
Groepsleerkrachten (n=40)	28	30	42

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	49	31	20
Beeldend onderwijs (n=109)	58	27	15
Muziek (n=25)	28	28	44

Figuur 18: De grote opdrachten komen sterk overeen met de soorten opdrachten in de kunstvakken op onze school

De tweede stelling betreft de toepassing van de grote opdrachten in de eigen lessen. Het blijkt dat een grote groep docenten, zowel in het po als in het vo, zich hierbij een goede voorstelling kan maken. Voor de vo-docenten geldt dat wat meer dan voor de po-leraren. Iets meer dan zestig procent van de respondenten in het vo ziet goede mogelijkheden om de grote opdrachten toe te passen in de eigen lessen tegen 47% van de leerkrachten in het po. In het po zijn het vooral de vakleerkrachten die zich een goede voorstelling kunnen maken van de toepassing van de grote opdrachten in hun lessen.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	47	35	18
Vakleerkrachten (n=29)	59	41	7
Groepsleerkrachten (n=40)	38	34	28

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	61	24	15
Muziek (n=25)	36	32	32

Figuur 19: Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van de grote opdrachten in mijn lessen

Hoewel in het vo een meerderheid van de respondenten zich een goede voorstelling over de toepassing

van de grote opdrachten kunnen maken, geldt dat zeker niet voor alle groepen leraren in dezelfde mate. Uit de antwoorden blijkt dat vooral muziekdocenten zich minder dan gemiddeld een voorstelling kunnen maken (36%) van de toepassing van de grote opdrachten in hun lessen.

Een stap verder gaat de volgende stelling over de overeenkomsten tussen de wijze waarop men nu lesgeeft en de grote opdrachten. Bijna de helft van de vo-leraren (48%) is het met de stelling eens tegen ruim dertig procent van de leerkrachten in het primair onderwijs (34%). Dit verschil is vooral toe te schrijven aan de houding van de groepsleerkrachten die het - veel meer dan de vakleerkrachten in het po - oneens zijn met de stelling en zich ook vaker neutraal uitlaten.

Hoewel in het vo de helft van de leraren grote overeenkomsten ziet tussen de eigen werkwijze en de aanpak in de grote opdrachten zijn de opvattingen van de verschillende groepen vo-docenten hierover zeker niet eensluidend. Het meest oneens met de stelling zijn de muziekdocenten waarvan maar twintig procent meent dat hun werkwijze in de lessen overeenkomt met die in de grote opdrachten.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	34	39	27
Vakleerkrachten (n=29)	48	31	21
Groepsleerkrachten (n=40)	25	45	30

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	48	30	22
Muziek (n=25)	20	36	44

Figuur 20: De manier waarop ik nu lesgeef in de kunstvakken komt sterk overeen met de grote opdrachten

De vierde stelling gaat over de waardering van de grote opdrachten. Hebben docenten zin om er mee aan de slag te gaan? Circa de helft van de geënquêteerde docenten laat zich positief hierover uit. Vijfenvijftig procent van de leraren in het po en 47% van de vo-vakdocenten hebben zin om ermee aan de slag te gaan en verwachten dat deze inspirerend en verrijkend zullen zijn voor hun lessen.

In het po zijn het wederom de groepsleerkrachten die minder uitgesproken en twijfelender zijn dan de vakleerkrachten die in meerderheid (66%) positief zijn over de betekenis van de grote opdrachten voor hun lesopdrachten. Ook in het vo herhaalt zich het patroon dat de muziekdocenten het meest afwijken van het gemiddelde. Van deze groep heeft zelfs veertig procent geen zin om met de grote opdrachten aan de slag te gaan en verwacht men ook niet dat de grote opdrachten verrijkend en inspirerend zullen zijn voor hun lessen. Overigens geldt voor alle docenten, zowel in po als in vo, dat een grote groep zich neutraal uitlaat en dus eigenlijk nog geen precieze mening heeft over de betekenis die de grote opdrachten kunnen hebben voor hun lessen.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	55	31	14
Vakleerkrachten (n=29)	66	27	7
Groepsleerkrachten (n=40)	45	35	20

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	47	32	21
Muziek (n=25)	20	40	40

Figuur 21: Ik heb zin om met de grote opdrachten aan de slag te gaan. Ik vind ze inspirerend en verrijkend voor mijn lessen

De vijfde stelling betreft de veronderstelling dat de grote opdrachten het gemakkelijker maken om lessen in de kunstvakken te integreren in andere vakken in het onderwijs. Uit de reacties blijkt dat respondenten

in het primair onderwijs het meer hiermee eens zijn dan de collega's in het vo. Vijfenvijftig procent van de po-leraren ondersteunt deze verwachting, tegen 39% van de vo-vakdocenten.

Docenten in het vo weten het eigenlijk niet zo goed; de meningen zijn redelijk verdeeld. De groep die over deze veronderstelling geen mening heeft is net zo groot als de groep, die het ermee eens is; een kwart is het met deze stelling oneens. Van de muziekdocenten is nagenoeg de helft (48%) deze mening toegedaan. Het positiefst zijn de docenten CKV en/of Kunst Algemeen waarvan de helft de verwachting van grotere integratie van het kunstonderwijs in andere vakken ondersteunt.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	55	32	12
Vakleerkrachten (n=29)	55	24	21
Groepsleerkrachten (n=40)	50	40	10

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	39	37	24
CKV / Kunst algemeen (n=28)	50	36	14
Muziek (n=25)	24	28	48

Figuur 22: Met de grote opdrachten is het makkelijker om lessen in de kunstvakken te integreren in die van andere vakken

4.2 Wat missen docenten in de grote opdrachten?

4.2.1 Primair onderwijs

In een open vraag konden docenten aangeven wat ze in de grote opdrachten misten. De 29 reacties in het primair onderwijs zijn gecodeerd en ondergebracht in vier categorieën. De eerste categorie betreft commentaar op bepaalde begrippen, vaardigheden of formuleringen. Zo vindt men bijvoorbeeld dat het begrip innovatie te smal wordt gedefinieerd en te veel belicht wordt vanuit de wetenschap of techniek. Ook is opgemerkt dat in de beschrijving van de vaardigheden de affectieve, belevende kant (van muziek en dans) onvoldoende uit de verf komt. Als het gaat om aansluiting met het bestaande wordt de vraag gesteld waarom er geen verband wordt gelegd met bepaalde vigerende programma's als CMK (Cultuur-educatie met Kwaliteit) of met het MVB-model (Materie, Vorm en Betekenis).³ De mate van concreetheid vormt de derde categorie. Dan gaat het in eerste instantie om de vraag naar bruikbare voorbeelden en nadere omschrijvingen van de vakinhoud. Ook wordt gevraagd om de verbinding tussen de grote opdrachten en de inhoudelijke niveaus, zoals die als fases in de bouwstenen zijn geschetst, helderder te maken. Niet duidelijk ook zijn bepaalde kenmerken, zoals wat verstaan wordt onder een 'creatieve persoon' (GO3). En tot slot - de vierde categorie - mist men (eigen) vaardigheden, zoals basiskennis en vaardigheden, maar men mist ook de specialisatie in de persoon van een vakleerkracht.

4.2.2 Voortgezet Onderwijs

Ook in de vragenlijst voor het voortgezet onderwijs is de vraag gesteld wat gemist wordt of ontbreekt in de grote opdrachten. Van de tachtig reacties waren er 67 bruikbaar die net zoals de reacties in het po zijn gecodeerd. Terwijl een enkeling alle grote opdrachten afwijst, merkt een ander op niets te hebben gemist, een paar tekenen daarbij aan deze opdrachten niet bepaald vernieuwend, danwel nogal voor de hand liggend te vinden.

Ongeveer een kwart zegt de mate van concreetheid te missen. Men vindt bijvoorbeeld het model niet helder, men mist vakspecifieke kenmerken of helderheid over wat nu belangrijk is en wat minder belangrijk. Ook mist men gerichte (inspiratie)-bronnen en richtlijnen. Daar staat tegenover dat er ook een groep respondenten is die de grote opdrachten veel te beperkend vindt. Men mist de eigen vrijheid, autonome

³ Zie: https://10voordeleraar.nl/documents/kennisbases_pabo/advies_kb_dans_en_drama.pdf

keuzes, de ruimte voor een eigen aanpak: 'het is eigenlijk te veel van het goede'.

Bepaalde vak(inhoud) die worden gemist worden ook genoemd, zoals film en literatuur, kunstgeschiedenis. Er wordt ook gesproken over het gemis aan aandacht voor multiculturaliteit, een heldere visie op kunst en de combinatie wetenschap, techniek en kunst. Vervolgens worden er ook bepaalde vaardigheden gemist die de leerling zou moeten leren, zoals onderzoeken, procesmatig werken, ontdekken en oefenen. Een klein aantal merkt iets op over de samenhang tussen bepaalde elementen uit de grote opdrachten: tussen tijd en plaats, artistiek en verbeelding, de ervaring van het zelf doen (spelen) en expressie en vermogen. Tenslotte worden beheersing van technieken en (diepgaande), vakspecifieke kennis als de uitermate belangrijke voorwaarden voor het kunnen uitvoeren van de grote opdrachten genoemd.

4.3 Conclusie

Aan de hand van vijf stellingen is getracht een beeld te krijgen van de houding van leraren ten aanzien van de grote opdrachten: hoe bekend voelen leraren zich met de grote opdrachten? Hebben ze zin om ermee aan de slag te gaan en hoe waarderen ze de mogelijkheden van de grote opdrachten voor de ontwikkeling van meer vak- en leergebiedoverstijgend onderwijs?

De mate waarin docenten in het onderzoek bekend zijn met de grote opdrachten verschilt per onderwijsniveau en per kunstdiscipline. Meer docenten in het vo dan leraren in het po voelen zich bekwaam om met de grote opdrachten aan de slag te gaan. Ze herkennen deze vaker in de eigen lesprogramma's op school en kunnen zich ook vaker een voorstelling maken van de toepassing ervan in hun eigen lessen. De helft van de vo-vakdocenten in het onderzoek meent zelfs dat de manier waarop ze zelf lesgeven reeds sterk overeenkomt met de voorgestelde aanpak in de grote opdrachten.

Binnen het po zijn het vooral de groepsleerkrachten die zich het minst herkennen in de grote opdrachten. Meer dan de vakleerkrachten in het po, die in hun reacties vaak meer lijken op hun collega's in het vo, zien veel groepsleerkrachten weinig gelijkheid tussen de eigen lespraktijk en de grote opdrachten of kiezen voor een neutrale reactie. Binnen het vo zijn het de muziekdocenten die de meest afwijkende positie innemen. Minder dan de collega's in de andere kunstdisciplines herkennen zij de grote opdrachten in hun eigen werkwijze of die van de school en kunnen zich minder voorstellen de grote opdrachten toe te kunnen passen in hun lessen.

Als het gaat om de mate waarin docenten de grote opdrachten zien als inspirerend en verrijkend voor het eigen vakgebied, zijn de verschillen tussen po en vo beperkt. Circa de helft van de alle docenten heeft zin om met de grote opdrachten aan de slag te gaan. Wel zien we ook hier functie- en disciplineverschillen. Groepsleerkrachten in het po zien er wat minder in om met de grote opdrachten te werken dan de vakleerkrachten in het po. In het vo zien we hetzelfde bij de muziekdocenten die minder positief zijn dan hun collega's over de betekenis van de grote opdrachten voor hun vak.

Dat de grote opdrachten de mogelijkheid van vak- en leergebiedoverstijgend onderwijs bevorderen wordt niet door alle leraren hetzelfde gewaardeerd. Leraren-po staan hier positiever tegenover dan vakdocenten-vo die hierover kritischer zijn. Dat geldt in het bijzonder voor de muziekdocenten, waarvan maar een kwart de mogelijkheid van meer overstijgend onderwijs beschouwt als een waardevol gevolg van het werken met grote opdrachten.

5 Bouwstenen

Bouwstenen zijn de vertaling van de grote opdrachten in kennis en vaardigheden. Ze hebben betrekking op het hele leergebied en zijn voor alle kunstvakken hetzelfde. Iedere bouwsteen kent vier fases: po-onderbouw, po-bovenbouw, vo-onderbouw en vo-bovenbouw. Voor deze laatste fase maakte het ontwikkelteam enkel aanbevelingen. Tussen deze fases is een vloeiende overgang, bedoeld om een doorlopende leerlijn te bewerkstelligen, zowel in po en vo als daartussen. Het idee erbij is dat de ontwikkeling van leerlingen concentrisch verloopt: in iedere nieuwe fase worden kennis en vaardigheden toegevoegd en worden al aanwezige kennis en vaardigheden verdiept en versterkt. Op dit moment zijn de bouwstenen van de eerste drie fases volledig uitgewerkt, voor vo-bovenbouw ligt er een advies met aanbevelingen.

De volgende stellingen gaan over de bouwstenen voor de onderbouw en bovenbouw van het primair onderwijs. Vanwege de omvang is dit beperkt tot de bouwstenen van drie grote opdrachten: GO3, GO4 en GO5. Samen geven ze een voldoende beeld van hoe de ontwerpers van het nieuwe curriculum te werk zijn gegaan. Omdat het po andere bouwstenen heeft dan het vo worden de resultaten in dit hoofdstuk apart van elkaar gepresenteerd. In bijlage 3 is per bouwsteen een vergelijk opgenomen tussen wat de leerlingen leren in onderbouw en bovenbouw po en in de onderbouw vo.

5.1 Primair onderwijs

5.1.1 Bouwstenen behorend bij grote opdracht 3 (GO3)

Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken (<http://bit.do/GO3>)

Beknpte toelichting: hoe meer technieken en vaardigheden leerlingen beheersen, hoe meer keuzes ze hebben zich op eigen wijze uit te drukken.

Wat leren leerlingen in po-onderbouw?

- Spelend vakspecifieke (digitale) technieken en vaardigheden in (bewegend) beeld, klank, woord, beweging of een combinatie hiervan leren ontdekken.
- Eenvoudige elementen met betrekking tot (bewegend) beeld, muziek, theater en dans gebruiken, zoals ruimte, kleur, compositie, en contrast zoals licht-donker, hard-zacht, snel-langzaam, hoog-laag.
- Eenvoudige vaktaal gebruiken bij het maken van artistieke uitingen.

Wat leren leerlingen in po-bovenbouw?

- Spelend en onderzoekend vakspecifieke (digitale) technieken en vaardigheden in (bewegend) beeld, klank, woord, beweging of een combinatie hiervan gebruiken.
- Gangbare elementen met betrekking tot (bewegend) beeld, muziek, theater en dans gebruiken.
- Gangbare vaktaal gebruiken bij het maken van artistieke uitingen.

De helft (49%) van de respondenten kan zich een goede voorstelling maken van deze bouwstenen voor zijn of haar lessen. Voor de vakleerkrachten geldt dat meer dan voor de groepsleerkrachten.

<i>Bouwstenen 3: Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	49	33	18
Vakleerkrachten (n=29)	62	24	14
Groepsleerkrachten (n=40)	40	40	20

Figuur 23: Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwstenen (GO3) in mijn lessen

Bijna twee derde (63%) van de respondenten staat positief tegenover de inhoud van deze bouwstenen. Dit geldt meer voor de vakleerkrachten waarvan driekwart zich positief uitliet, tegenover circa vijftig procent van de groepsleerkrachten.

<i>Bouwstenen 3: Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	63	24	13
Vakleerkrachten (n=29)	76	17	7
Groepsleerkrachten (n=40)	52	30	17

Figuur 24: Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwstenen (GO3)

lets minder dan de helft (44%) van de respondenten (n=71) vindt - op grond van hun ervaring met onderwijs in de kunstvakken - deze bouwstenen niet te hoog gegrepen voor het primair onderwijs. Een kwart (25%) van hen vindt dat deze bouwstenen daarentegen wel te hoog gegrepen is. Bijna een derde (31%) van de respondenten (n=71) kiest voor een neutrale houding ten opzichte van deze stelling.

<i>Bouwstenen 3: Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	25	31	44
Vakleerkrachten (n=29)	21	21	58
Groepsleerkrachten (n=40)	30	40	30

Figuur 25: Op grond van mijn ervaring met kunstonderwijs vind ik deze bouwstenen (GO3) te hoog gegrepen voor het po

Ruim twee vijfde (44%) van de respondenten (n=71) vindt dat het concentrische verloop van het leerproces goed tot zijn recht komt in de gefaseerde opbouw van deze bouwstenen (GO3). Bijna de helft (49%) heeft daar geen oordeel over en weinig respondenten (7%) vinden dat niet. Het zijn vooral de groepsleerkrachten die niet zo goed raad weten met deze uitspraak.

<i>Bouwstenen 3: Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	44	49	7
Vakleerkrachten (n=29)	52	41	7
Groepsleerkrachten (n=40)	37	55	8

Figuur 26: Het concentrische leerprocesverloop komt goed tot zijn recht in de gefaseerde opbouw van deze bouwstenen

5.1.2 Bouwstenen behorend bij grote opdracht 4 (GO4)

Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen (<http://bit.do/GO4>)

Beknpte toelichting: actuele ontwikkelingen in de samenleving kunnen in samenwerking tussen vakgebieden en leergebieden opgepakt worden. Ze stellen leerlingen in staat nieuwe maak- en ontwerpprocessen te ontwikkelen en nieuwe inzichten te krijgen.

Wat leren leerlingen in po-onderbouw?

- Eigentijdse (digitale) middelen en technieken op artistieke wijze uitproberen
- Voor vraagstukken spelenderwijs nieuwe oplossingen of toepassingen bedenken en ontwerpen.

Wat leren leerlingen in po-bovenbouw?

- Eigentijdse technieken op artistieke wijze onderzoeken.
- Nieuwe inzichten en mogelijkheden op het snijvlak van kunst, wetenschap en technologie combineren met traditionele technieken en dit toepassen binnen hun eigen artistiek werk
- Een mening vormen over kansen, grenzen en (on)mogelijkheden van de invloed van wetenschap en technologie in artistiek werk en dit presenteren in eigen artistiek werk (ethiek).
- Problem solving en problem finding: zowel voor probleemstellingen meerdere oplossingen bedenken als eerste nieuwe probleemstellingen genereren.

Twee vijfde (41%) van de respondenten (n=71) kan zich een goede voorstelling maken van deze bouwstenen in zijn lessen, een vijfde (17%) kan dit niet. Weer valt het hoge aantal respondenten op dat geen uitspraak over deze stelling doet: de helft (50%) van de groepsleerkrachten en een derde (34%) van de vakleerkrachten.

<i>Bouwstenen 4: Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	41	42	17
Vakleerkrachten (n=29)	48	34	17
Groepsleerkrachten (n=40)	32	50	17

Figuur 27: Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwstenen (GO4) in mijn lessen

Meer dan de helft (54%) van de respondenten (n=71) staat positief tegenover de inhoud van deze bouwstenen, 9% doet dat niet. Dat is opmerkelijk omdat maar twee vijfde (41%) zich een goede voorstelling van de toepassing van de bouwstenen kan maken (figuur 27). De groepsleerkrachten (n=40) reageren vaker neutraal over deze uitspraak dan de vakleerkrachten, dat scheidt 8 procentpunten.

<i>Bouwstenen 4: Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	54	37	9
Vakleerkrachten (n=29)	55	35	10
Groepsleerkrachten (n=40)	50	43	7

Figuur 28: Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwstenen (GO4)

Ruim een derde (37%) van de respondenten (n=71) vindt - op grond van hun ervaring met onderwijs in de kunstvakken - deze bouwstenen te hoog gegrepen voor onderbouw en bovenbouw primair onderwijs, een kleine een derde (29%) is het daarmee oneens en een derde (34%) weet het niet.

<i>Bouwstenen 4: Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	37	34	29
Vakleerkrachten (n=29)	38	31	31
Groepsleerkrachten (n=40)	40	35	25

Figuur 29: Op grond van mijn ervaring met kunstonderwijs vind ik deze bouwstenen (GO4) te hoog gegrepen voor het po

Ruim twee vijfde (42%) van de respondenten (n=71) vindt dat het concentrische verloop van het leerproces goed tot zijn recht komt in de gefaseerde opbouw van deze bouwstenen (GO4). Hetzelfde aantal (42%) heeft daar geen oordeel over en 16% vindt dat niet. Het zijn vooral de groepsleerkrachten die niet zo goed raad weten met deze uitspraak; bijna de helft (48%) heeft geen mening.

<i>Bouwstenen 4: Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	42	42	16
Vakleerkrachten (n=29)	48	38	14
Groepsleerkrachten (n=40)	35	48	17

Figuur 30: Het concentrische leerprocesverloop komt goed tot zijn recht in de gefaseerde opbouw van deze bouwstenen

5.1.3 Bouwstenen behorend bij grote opdracht 5 (GO5)

Leren over tijd en plaats van kunst (<http://bit.do/GO5>)

Beknopte toelichting: Kunst brengt leerlingen in contact met het heden en verleden. Dit staat altijd in

verband met de cultuurhistorische context waarin die gemaakt is.

Wat leren leerlingen in po-onderbouw?

- Verschillende vormen van kunst en cultuur uit heden en verleden verkennen.
- Materiële en immateriële sporen uit het verleden onderzoeken.
- Praten over de vorm en inhoud van artistieke en culturele uitingen en eenvoudige vaktaal gebruiken.

Wat leren leerlingen in po-bovenbouw?

- Verschillende stromingen, genres en stijlen – variërend in tijd en plaats, waarnemen.
- Kijk- en luisterstrategieën gebruiken en hierbij gangbare vaktaal gebruiken.
- Ontdekken dat kunst en cultuur plaats- en tijdgebonden is.
- Materiële en immateriële sporen uit het verleden plaatsen in de context.
- Praten over het bewaren van uitingen van kunst en cultuur en hierover een eigen mening vormen.
- Een eigen mening te geven over de vorm en inhoud van artistieke en culturele uitingen, de visie van de makers daarin betrekken en hierbij gangbare vaktaal gebruiken.
- Hedendaagse uitingen van kunst en cultuur vergelijken met vergelijkbare uitingen van kunst en cultuur uit het verleden en andersom.

Twee derde (66%) van de respondenten (n=71) kan zich een goede voorstelling maken van deze bouwstenen in zijn lessen; dit geldt voor bijna vier vijfde (79%) van de vakleerkrachten (n=29) en voor bijna twee derde (58%) van de groepsleerkrachten (n=40). Er zijn weinig (10%) respondenten (n=71) die er zich geen voorstelling van kunnen maken.

<i>Bouwstenen 5: Leren over tijd en plaats van kunst</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	66	24	10
Vakleerkrachten (n=29)	79	14	7
Groepsleerkrachten (n=40)	58	30	12

Figuur 31: Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwstenen (GO5) in mijn lessen

Iets meer dan twee derde (68%) van de respondenten (n=71) staat positief tegenover de inhoud van deze bouwstenen, 4% doet dat niet. Vakleerkrachten reageren positiever (72%), groepsleerkrachten wat minder (63%); respectievelijk een kwart (24%) tot een derde (32%) kiest geen standpunt of weet het niet.

<i>Bouwstenen 5: Leren over tijd en plaats van kunst</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	68	28	4
Vakleerkrachten (n=29)	72	24	3
Groepsleerkrachten (n=40)	63	32	5

Figuur 32: Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwstenen (GO5)

Twee vijfde (41%) van de respondenten (n=71) vindt - op grond van hun ervaring met onderwijs in de kunstvakken - deze bouwstenen goed passen bij onderbouw en bovenbouw primair onderwijs; een vijfde (21%) vindt dit niet. De vakleerkrachten (n=29) zijn daar positiever over (48%) dan de groepsleerkrachten. Van hen (n=40) vindt ruim een derde (38%) de bouwstenen passend.

<i>Bouwstenen 5: Leren over tijd en plaats van kunst</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	21	38	41
Vakleerkrachten (n=29)	31	24	48
Groepsleerkrachten (n=40)	15	47	38

Figuur 33: Op grond van mijn ervaring met kunstonderwijs vind ik deze bouwstenen (GO5) te hoog gegrepen voor het po

Twee vijfde (39%) van de respondenten (n=71) vindt dat het concentrische verloop van het leerproces goed tot zijn recht komt in de gefaseerde opbouw van deze bouwstenen (GO5). Bijna de helft (48%) heeft daar geen oordeel over en 13% vindt dat niet. Het zijn in dit geval vooral de vakleerkrachten die niet zo goed raad weten met deze uitspraak, meer dan de helft (52%) heeft geen mening.

<i>Bouwstenen 5: Leren over tijd en plaats van kunst</i>			
Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	39	48	13
Vakleerkrachten (n=29)	41	52	7
Groepsleerkrachten (n=40)	37	48	15

Figuur 34: Het concentrische leerprocesverloop komt goed tot zijn recht in de gefaseerde opbouw van deze bouwstenen

5.1.4 Kunnen de po-leerkrachten met de bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) uit de voeten?

De ontwerpers van het nieuwe curriculum gaan er van uit dat een les uit meerdere grote opdrachten bestaat. Leraren bepalen zelf welke grote opdrachten ze combineren. De vraag is of respondenten met de drie bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) mogelijkheden zien om een les, lessenserie of project samen te stellen.

Ruim de helft (59%) van de respondenten (n=71) zegt met de bouwstenen uit de voeten te kunnen om een les, lessenserie of project samen te stellen. Tweede vijfde (41%) weet niet hoe ze dat aan moeten pakken. De vakleerkrachten (n=29) zeggen dit meer (69%) dan de groepsleerkrachten (n=40), waarvan de helft er niet mee uit de voeten kan.

Primair onderwijs	Ja in %	Nee in %
Respondenten (n=71)	59	41
Vakleerkrachten (n=29)	69	31
Groepsleerkrachten (n=40)	50	50

Figuur 35: kunnen de po-leerkrachten met de bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) uit de voeten?

Deze vraag (40) bood de mogelijkheid een tekst toe te voegen. Daar is ruimschoots gebruik van gemaakt. De opmerkingen die door de respondenten bij deze optie zijn ingevoegd kunnen worden getypeerd als kanttekeningen die men maakt bij het antwoord dat men gegeven heeft. Samengevat komen deze erop neer dat, hoewel men zelf over het algemeen positief is, men twijfels heeft of collega's en groepsleerkrachten met de bouwstenen uit de voeten kunnen.

5.2 Voortgezet onderwijs

5.2.1 Bouwstenen behorend bij grote opdracht 3 (GO3)

Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken (<http://bit.do/GO3>)

Beknopte toelichting: hoe meer technieken en vaardigheden leerlingen beheersen, hoe meer keuzes ze hebben zich op eigen wijze uit te drukken. Leerlingen leren vakspecifieke technieken en vaardigheden.

Wat leren leerlingen in voortgezet onderwijs-onderbouw?

- Vakspecifieke (digitale) technieken en vaardigheden in (bewegend) beeld, klank, woord en beweging of een combinatie onderhouden, uitbreiden en gebruiken.
- Elementen met betrekking tot (bewegend) beeld, muziek, theater en dans gebruiken.
- Vaktaal bewust gebruiken bij het maken van artistieke uitingen.

Iets meer dan de helft (56%) van de respondenten (n=185) kan zich een goede voorstelling maken van deze bouwsteen in zijn lessen, 15% kan dit niet. Twee vijfde van de muziekdocenten (n=25) kunnen zich

hier minder goed een voorstelling van maken, terwijl twee derde van de docenten CKV en/of Kunst algemeen (n=28) dit wel kunnen, net zo goed als de docenten theater (n=14).

<i>Bouwsteen 3: Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken</i>			
Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	56	29	15
Muziek (n=25)	36	24	40
Theater (n=14)	64	21	15
CKV / Kunst algemeen (n=28)	64	32	4

Figuur 36: Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwsteen (GO4) in mijn lessen

Meer dan de helft (56%) van de respondenten (n=185) staat ook positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen, 11% doet dat niet. Op deze uitspraak reageerden de docenten muziek (n=25) afwijkend; 40% staat hier positief tegenover en 36% niet. De docenten CKV en/of Kunst algemeen (n=28) zijn er positiever over (75%), geen enkele is negatief. Dit geldt ook de docenten theater (n=14), die voor bijna driekwart (71%) positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen staan.

<i>Bouwsteen 3: Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken</i>			
Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	56	33	11
Muziek (n=25)	40	24	36
Theater (n=14)	71	15	14
CKV / Kunst algemeen (n=28)	75	25	00

Figuur 37: Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen (GO4)

Iets minder dan de helft (47%) van de respondenten (n=185) vindt - op grond van hun ervaring met onderwijs in de kunstvakken - deze bouwsteen niet te hoog gegrepen voor de onderbouw van het vo. Een vijfde van hen vindt daarentegen dat deze bouwsteen wel te hoog gegrepen is. CKV- en docenten Kunst algemeen (n=28) hebben een wat afwijkende mening: ruim de helft (57%) vindt deze bouwsteen niet te hoog gegrepen.

<i>Bouwsteen 3: Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken</i>			
Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	22	31	47
CKV / Kunst algemeen (n=28)	14	29	57

Figuur 38: Vanuit mijn ervaring met kunstonderwijs vind ik deze bouwsteen (GO4) te hoog gegrepen voor onderbouw-vo

5.2.2 Bouwstenen behorend bij grote opdracht 4 (GO4)

Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen (<http://bit.do/GO4>)

Beknopte toelichting: actuele ontwikkelingen in de samenleving kunnen in samenwerking tussen vakgebieden en leergebieden opgepakt worden. Ze stellen leerlingen in staat nieuwe maak- en ontwerpprocessen te ontwikkelen en nieuwe inzichten te krijgen.

Wat leren leerlingen in vo-onderbouw?

- Eigentijdse technieken op artistieke wijze gebruiken.
- Probleemstellingen formuleren en nieuwe ideeën ontwerpen vanuit mondiale thema's.
- Nieuwe inzichten en mogelijkheden op het snijvlak van kunst, wetenschap en techniek betrekken, combineren nieuwe en traditionele technieken, en dit toepassen binnen hun eigen artistiek werk.
- Zich een mening vormen over kansen en grenzen van (on)mogelijkheden van wetenschap en technologie en dit presenteren in eigen artistiek werk (ethiek).

- Zich tijdens het eigen maakproces laten inspireren door professionele nieuwe makers en hun kunstenaarspraktijk.
- Design thinking: conceptueel denken, problem finding (in plaats van problem solving), ontwikkelen van prototypes, maken, testen, conclusies trekken en verbeteren.

Iets minder dan de helft (45%) van de respondenten (n=185) kan zich een goede voorstelling maken van deze bouwsteen in zijn lessen, 22% kan dit niet. De muziekdocenten (n=25) wijken hiervan af - ruim een vijfde (24%) van hen kan zich een goede voorstelling van deze bouwsteen maken, de docenten CKV en/of Kunst algemeen (n=28) waar dit voor 57% van hen geldt en de docenten theater (n=14) met een kleine drie tiende (29%) die dit vindt.

<i>Bouwsteen 4: Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen</i>			
Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	45	33	22
Muziek (n=25)	24	28	48
Theater (n=14)	29	50	21
CKV / Kunst algemeen (n=28)	57	22	21

Figuur 39: Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwsteen (GO4) in mijn lessen

Ongeveer de helft (49%) van de respondenten (n=185) staat positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen, 19% doet dat niet. Op deze uitspraak reageerden de docenten muziek afwijkend; 16% staan hier positief tegenover en 40% niet.

<i>Bouwsteen 4: Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen</i>			
Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	49	32	19
Muziek (n=25)	16	44	40
Theater (n=14)	50	21	29
CKV / Kunst algemeen (n=28)	68	21	11

Figuur 40: Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen (GO4)

Ruim een derde (38%) van de respondenten (n=185) vindt - op grond van hun ervaring met onderwijs in de kunstvakken - deze bouwsteen te hoog gegrepen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs, een derde (33%) is het daarmee oneens en wat minder dan een derde (29%) weet het niet. Bijna de helft van de muziekdocenten vindt dit te hoog gegrepen, terwijl van de docenten CKV en/of Kunst algemeen maar een kwart (25%) deze bouwsteen te hoog gegrepen vindt. Bijna twee vijfde van hen weet het niet.

<i>Bouwsteen 4: Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen</i>			
Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	38	29	33
Muziek (n=25)	48	32	20
CKV / Kunst algemeen (n=28)	25	39	36

Figuur 41: Vanuit mijn ervaring met kunstonderwijs vind ik deze bouwsteen (GO4) te hoog gegrepen voor onderbouw-vo

5.2.3 Bouwstenen behorend bij grote opdracht 5 (GO5)

Leren over tijd en plaats van kunst (<http://bit.do/GO5>)

Beknopte toelichting: Kunst brengt leerlingen in contact met het heden en verleden. Dit staat altijd in verband met de cultuurhistorische context waarin die gemaakt is. Leerlingen krijgen inzicht in de eigen kunst- en cultuur(geschiedenis) en die van anderen. Zo leren ze meer over zichzelf en anderen en leren

ze over de omgeving, de maatschappij en de wereld.

Wat leren leerlingen in VO-onderbouw?

- Onderzoek doen naar artistieke uitingen in de context van tijd en plaats.
- Kunst en cultuur in historische context plaatsen.
- Vanuit tijd (tijdgeest, genres, stijlen en stromingen) en plaats (lokaal, nationaal en mondiaal) betekenis geven aan uitingen van kunst en cultuur.
- Keerpunten in de geschiedenis van de kunst onderzoeken.
- Kijk- en luisterstrategieën gebruiken en hierbij vaktiaal bewust gebruiken.
- Vorm en inhoud van artistieke en culturele uitingen analyseren en daarbij vaktiaal gebruiken.
- De zeggingskracht van kunstuitingen benoemen en hierbij vaktiaal gebruiken.
- Begrijpen wat er vanuit verleden en heden bewaard is of bewaard moet worden en daar een onderbouwde mening over vormen.
- Hedendaagse uitingen van kunst en cultuur vergelijken met vergelijkbare uitingen van kunst en cultuur uit het verleden en andersom.

Meer dan de helft (58%) van de respondenten (n=185) kan zich een goede voorstelling maken van deze bouwsteen in zijn lessen; dit geldt ook voor ruim de helft (52%) van de muziekdocenten (n=25), voor tweederde van de docenten CKV en/of Kunst algemeen (n=28) en voor bijna twee derde (64%) van de docenten theater (n=14). Bij de theaterdocenten valt op dat er relatief velen (36%) geen voorstelling van deze bouwsteen kunnen maken, terwijl er geen een de vraag neutraal beantwoordt.

<i>Bouwsteen 5: Leren over tijd en plaats van kunst</i>			
Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	58	26	16
Muziek (n=25)	52	28	20
Theater (n=14)	64	--	36
CKV / Kunst algemeen (n=28)	68	25	7

Figuur 42: Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwsteen (GO4) in mijn lessen

Bijna twee derde (61%) van de respondenten (n=185) staat positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen, 18% doet dat niet. Op deze uitspraak reageerden de docenten muziek afwijkend; 40% staat hier positief tegenover en 24% niet. Voor de theaterdocenten (n=14) gaat dat om ruim de helft (57%) van hen, terwijl meer dan een derde (36%) dit niet is. De docenten CKV en/of Kunst algemeen (n=28) staan voor driekwart (75%) positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen.

<i>Bouwsteen 5: Leren over tijd en plaats van kunst</i>			
Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	61	21	18
Muziek (n=25)	40	36	24
Theater (n=14)	57	7	36
CKV / Kunst algemeen (n=28)	75	18	7

Figuur 43: Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen (GO4)

Ruim een derde (37%) van de respondenten (n=185) vindt - op grond van hun ervaring met onderwijs in de kunstvakken - deze bouwsteen te hoog gegrepen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs, een derde (33%) is het daarmee oneens en wat minder dan een derde (30%) weet het niet. De muziekdocenten (n=25) wijken in dit geval weinig af van dit beeld, terwijl van de CKV- en/of docenten Kunst algemeen minder dan een kwart (21%) deze bouwsteen te hoog gegrepen vindt. Twee vijfde van hen vindt dit niet (39%) en tweede vijfde (39%) weet het niet.

<i>Bouwsteen 5: Leren over tijd en plaats van kunst</i>			
Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	37	30	33
Muziek (n=25)	40	28	32
CKV / Kunst algemeen (n=28)	22	39	39

Figuur 44: Vanuit mijn ervaring met kunstonderwijs vind ik deze bouwsteen (GO4) te hoog gegrepen voor onderbouw-vo

5.2.4 Kunnen de vo-docenten met de bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) uit de voeten?

De ontwerpers van het nieuwe curriculum gaan er van uit dat een les uit meerdere grote opdrachten bestaat. Leraren bepalen zelf welke grote opdrachten ze combineren. De vraag is of respondenten met de drie hierboven besproken bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) mogelijkheden zien om een les, lessenserie of project samen te stellen.

Meer dan twee derde (71%) van de respondenten (n=183) zegt met de bouwstenen uit de voeten te kunnen om een les, lessenserie of project samen te stellen. De docenten theater (n=14) zijn hier het meest mee eens (79%), terwijl de muziekdocenten (n=25) dit het minst vinden (54%). Respondenten konden bij deze vraag ook 'anders' invullen. Het blijkt dat deze antwoorden meestal te herleiden zijn tot ja of nee. Een enkeling vreest dat onderbouwleerlingen, die nog zoveel moeten veroveren om echt 'eigen' processen te leren doorlopen, hier heel ongelukkig van gaan worden. Of zegt dit wel te kunnen, maar dat zou ver boven de gemiddelde ontwikkeltijd van de lessen uitkomen en ver boven de studiebelastinguren van de leerlingen. Het is dus niet reëel.

Voortgezet onderwijs	Ja in %	Anders in %	Nee in %
Respondenten (n=183)	71	00	29
Muziek (n=24)	54	00	46
Theater (n=14)	79	00	21
CKV / Kunst algemeen (n=27)	78	00	22
Beeldend onderwijs (n=109)	74	00	26
Overig (n=9)	44	12	44

Figuur 45: Kunnen de vo-docenten met de bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) uit de voeten?

5.3 Conclusie

In dit hoofdstuk is de houding en waardering van de respondenten ten aanzien van de bouwstenen gepeild: vinden po-leraren en vo-vakdocenten de bouwstenen toepasbaar in de eigen lessen? Staan ze positief tegenover de inhoud ervan en vinden ze het niveau niet te hoog gegrepen? Aan po-leraren is voorts gevraagd of de opbouw van de bouwstenen voor onderbouw- en bovenbouw-po past bij het concentrisch verloop van het leerproces.

In het basisonderwijs staat ruim de helft van de leraren positief tegenover de voorgelegde bouwstenen. Het meest positief is men over de inhoud van GO3 en GO5 en wat minder over die van GO4 waar het gaat om cross-overs tussen kunst, techniek en wetenschap. Wat negatiever is men over de toepassing van de bouwstenen in de eigen lessen. Dit correspondeert met de opvatting van minder dan 40% van de leraren dat het niveau van de bouwstenen te hoog gegrepen zou zijn voor het primair onderwijs, of laat zich hierover neutraal uit. Dat geldt overigens niet voor alle bouwstenen in dezelfde mate; voor GO5 het minst en voor GO4 het meest. Wel zien we opvallende verschillen tussen de groepsleerkrachten en de vakleerkrachten in het onderzoek. Vakleerkrachten zijn over het algemeen positiever ten aanzien van de inhoud van de bouwstenen en ook over de uitvoering ervan. Wat betreft de vraag of de opbouw van de bouwstenen in het po past bij het concentrische verloop van het leerproces heeft bijna de helft neutraal gereageerd.

Het antwoordpatroon van de reacties van de vo-vakdocenten is goed vergelijkbaar met dat van de po-leraren. Het meest positief is men over GO5, dan over GO3 en het minst over GO4. Wel staan de docenten van de onderscheiden vakdisciplines hier verschillend tegenover. Over het algemeen geldt dat de muziekdocenten het minst te spreken zijn over de inhoud van de bouwstenen en de leraren CKV en/of Kunst Algemeen het meest. Als het gaat om de toepassing van de bouwstenen in de eigen lessen is men het meest positief over GO5 en GO3. Ruim de helft van de leraren ziet goede mogelijkheden hiervoor. Dat geldt wat minder voor GO4, ook al gelden ook op dit punt aanmerkelijke verschillen tussen de vakdocenten. De muziekdocenten stellen zich wat dat betreft kritischer en afwachtender op.

Als het gaat om het niveau van de bouwstenen dan is vooral bij GO5 opvallend dat, ondanks de positieve houding (61% van de docenten is positief) slechts een derde vindt dat deze bouwsteen past bij het niveau van de vo-onderbouw. Ook voor de andere bouwstenen geldt dat een meerderheid van docenten vindt dat het niveau van de bouwstenen te hoog gegrepen is voor de vo-onderbouw of daar neutraal over is. Gelet op de hierboven beschreven houding van docenten is het opmerkelijk dat toch 71% van de respondenten in zowel po als vo mogelijkheden ziet om met de voorgelegde bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) een les, lessenserie of project samen te stellen.

6 Wat is nodig voor de grote opdrachten en bouwstenen?

De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is wat leraren in po en vo nodig achten om op school, met hun team en in de eigen lessen aan de slag te kunnen gaan met de grote opdrachten en bouwstenen. Verwachten ze deskundig genoeg te zijn om in hun eigen lespraktijk daar uitvoering aan te geven en in hoeverre wordt extra ondersteuning en scholing daarbij van belang geacht.

Omdat door de gedifferentieerde uitwerking van de grote opdrachten in de bouwstenen voor po en vo van de leerkrachten van het primair onderwijs een andere deskundigheid wordt verwacht dan van de vakdocenten in het voortgezet onderwijs, zijn de antwoorden apart behandeld. Bovendien zijn wet- en regelgeving, organisatiestructuur en budgettering van po en vo anders ingericht, waardoor een samenvoeging van de po- en vo-antwoorden de lezer zou kunnen verwarren.

6.1 Primair onderwijs

De eerste stelling uit de vragenlijst hierover betreft de vereiste deskundigheid. Meer dan de helft (55%) van de respondenten in het primair onderwijs acht zich voldoende bekwaam om met de grote opdrachten en bouwstenen aan de slag te gaan. Deze reactie geldt vooral de vakleerkrachten, die hierover aanmerkelijk zelfverzekerder zijn dan de groepsleerkrachten. Van deze laatste groep vindt bijna twee derde zich matig of onvoldoende bekwaam of spreekt zich hierover niet uit.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	55	18	27
Vakleerkrachten (n=29)	76	3	21
Groepsleerkrachten (n=40)	37	28	35

Figuur 46: Ik vind mezelf deskundig genoeg om met de grote opdrachten en bouwstenen aan de slag te kunnen gaan

In een *open vraag* konden respondenten hun antwoord toelichten. Dit leverde 32 reacties op die in vier categorieën zijn in te delen. Allereerst gaat het om kennis en vaardigheden die node worden gemist. Het gaat dan om specifieke kennis: kennis over kunst, kunstgeschiedenis, kunstbeschouwing en cultuur. Ook de vakdidactische vaardigheden die de nieuwe benadering van het kunstonderwijs verlangt, worden niet toereikend gevonden. Ten tweede wordt gepleit voor goede randvoorwaarden: voldoende tijd en materialen, evenals goede leslokalen. Ook worden handleidingen en voorbeelden van de nieuwe lesbenadering op prijs gesteld. De derde categorie reacties betreft de noodzaak van begeleiding en coaching. Velen vinden dit een belangrijke randvoorwaarde en pleiten voor de inzet van vakdocenten. Tot slot willen de docenten meer informatie over de vernieuwingsplannen; wil men (beter) op de hoogte worden gehouden van het verdere proces en de voortgang van het project Curriculum.nu.

De tweede stelling die aan de leerkrachten is voorgelegd betreft de haalbaarheid van de beoogde onderwijsherziening. Zestig procent van alle respondenten steunt de stelling dat de school waar men werkt meer vakdocenten moet inzetten om de geplande onderwijsvernieuwing haalbaar te maken. Er zijn weinig verschillen in opvattingen tussen de onderliggende groepen.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	61	24	15
Vakleerkrachten (n=29)	59	24	17
Groepsleerkrachten (n=40)	63	22	15

Figuur 47: Een dergelijke curriculumherziening heeft alleen kans van slagen als onze school meer vakleerkrachten inzet

De derde stelling handelt over de mogelijkheid van de school middelen en tijd in te zetten voor de noodzakelijke bijscholing en deskundigheidsbevordering van de leerkrachten. De respondenten zijn in meer-

derheid somber hierover, vakleerkrachten meer nog dan de groepsleerkrachten in het onderzoek.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	23	21	56
Vakleerkrachten (n=29)	17	17	66
Groepsleerkrachten (n=40)	25	22	53

Figuur 48: De school heeft nu middelen en tijd voor de noodzakelijke bijscholing en deskundigheidsbevordering

De vierde stelling betreft de mate van deskundigheid van het team om gezamenlijk uitvoering te geven aan de grote opdrachten en bouwstenen. Nagenoeg de helft van de leerkrachten in het onderzoek verwacht niet dat hun team hiervoor voldoende is toegerust. Slechts een kwart heeft het vertrouwen dat de deskundigheid toereikend is. Er is weinig verschil van mening hierover tussen vakleerkrachten en groepsleerkrachten. Beide groepen zijn somber over de stelling.

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	24	28	48
Vakleerkrachten (n=29)	28	24	48
Groepsleerkrachten (n=40)	20	27	53

Figuur 49: Ik denk dat we met ons team goed uit de voeten kunnen met de grote opdrachten en de bouwstenen

De vijfde stelling gaat over de benodigde expertise van de school om de grote opdrachten en bouwstenen ten uitvoer te kunnen brengen. Tachtig procent denkt dat die expertise onvoldoende is of twijfelt daarover. Het somberst zijn de groepsleerkrachten waarvan minder dan tien procent verwacht dat hun school op dit moment voldoende is toegerust om de vernieuwing van het kunstonderwijs zoals beoogd tot stand te brengen. De vakleerkrachten in het onderzoek zijn op dit punt opvallend positiever, maar dan nog blijft dat positieve beperkt tot een derde van de respondenten (35%).

Primair onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=71)	20	28	52
Vakleerkrachten (n=29)	35	17	48
Groepsleerkrachten (n=40)	7	38	55

Figuur 50: Onze school heeft op dit moment genoeg expertise om te kunnen werken met de grote opdrachten en bouwstenen

6.2 Voortgezet onderwijs

Wat de responderende vo-docenten betreft vindt een ruime meerderheid zichzelf deskundig genoeg om met de grote opdrachten en bouwstenen aan de slag te kunnen gaan. In het oog lopend zijn de verschillen tussen de vakdisciplines, waarbij de reacties van de leraren beeldende vorming en de leraren muziek het meest uiteenlopend zijn. Van de eerste groep meent drie kwart voldoende deskundig te zijn voor de grote opdrachten en bouwstenen, van de tweede groep - de muziekdocenten - is dit de helft.

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	68	21	11
Muziek (n=25)	52	24	24
Theater (n=14)	71	22	7
CKV / Kunst algemeen (n=28)	71	25	4
Beeldend onderwijs (n=109)	74	17	9

Figuur 51: Ik vind mezelf deskundig genoeg om met de grote opdrachten en bouwstenen aan de slag te kunnen gaan

Van de 57 antwoorden op de *open vraag* - Als u uzelf niet deskundig genoeg acht, wat mist u dan? - konden er 45 worden gecodeerd. Die bruikbare respons is in vijf nagenoeg even grote categorieën ant-

woorden ingedeeld. Allereerst mist men simpelweg de tijd om deze vernieuwing te kunnen uitvoeren. De tweede categorie antwoorden betreft de kennis en ervaring die men mist in andere kunstvakken/-disciplines. Ook vaardigheden en kennis op het vlak van nieuwe media, digitale technieken zegt men te ontberen. De vierde categorie betreft scholing, ondersteuning en voorbeelden/aanwijzingen. Deze groep respondenten vindt dit allemaal wenselijk of noodzakelijk. Bovendien vindt men samenwerking, intervisie en uitwisseling van werkwijzen en ervaringen erg belangrijk. Tot slot noemt een aantal het gebrek aan ervaring met deze vernieuwing - een leergebied waarin samenhang centraal staat.

De vraag is vervolgens of scholen in staat zijn de beoogde vernieuwing van het kunstonderwijs voldoende te kunnen faciliteren en te ondersteunen. Circa de helft van de vo-leraren in het onderzoek verwacht dat hun school die middelen en niet de tijd heeft voor de noodzakelijke scholing en professionalisering van docenten. Docenten CKV en/of Kunst Algemeen alsmede die van theater zijn hier het minst terughoudend over, maar dan nog is nog geen 30% ervan hier positief over.

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	22	29	49
Muziek (n=25)	24	20	56
Theater (n=14)	28	29	43
CKV / Kunst algemeen (n=28)	28	36	36
Beeldend onderwijs (n=109)	20	28	52

Figuur 52: De school heeft nu middelen en tijd voor de noodzakelijke bijscholing en deskundigheidsbevordering

Slechts een derde van de respondenten (36%) denkt dat hun vaksecties goed uit de voeten kunnen met de grote opdrachten en de bouwstenen. Docenten beeldend onderwijs denken dat gemiddeld wat meer dan de leraren in andere disciplines. De muziekdocenten zijn nog wat somberder dan de rest over de deskundigheid van hun vaksectie. Overigens geldt dat een groot percentage van de docenten geen standpunt inneemt en zich niet uitspreekt over de vereiste bekwaamheid van de eigen sectie. Dit geldt het sterkst voor de docenten CKV en/of Kunst Algemeen van wie ruim de helft (54%) neutraal reageert.

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	36	37	27
Muziek (n=25)	24	32	44
Theater (n=14)	36	21	43
CKV / Kunst algemeen (n=28)	32	54	14
Beeldend onderwijs (n=109)	40	33	27

Figuur 53: Met onze kunstvaksecties kunnen we goed uit de voeten met de grote opdrachten en de bouwstenen

Gaat het over de expertise van de school, dan meent ruim veertig procent van de vakdocenten dat de eigen school voldoende expertise heeft om te kunnen werken met de grote opdracht en bouwstenen. Vooral de docenten CKV en/of Kunst Algemeen (46%) denken dat hun school hiermee goed uit de voeten kunnen. De muziekdocenten zijn hier het minst zeker van. Ook hier valt op dat gemiddeld een derde van de respondenten geen mening heeft over de benodigde expertise binnen de school.

Voortgezet onderwijs	Eens in %	Neutraal in %	Oneens in %
Respondenten (n=185)	42	31	28
Muziek (n=25)	28	44	28
Theater (n=14)	43	14	43
CKV / Kunst algemeen (n=28)	46	25	29
Beeldend onderwijs (n=109)	43	31	26

Figuur 54: Onze school heeft op dit moment genoeg expertise om te kunnen werken met de grote opdrachten en bouwstenen

6.3 Conclusie

In dit hoofdstuk is onderzocht of docenten zichzelf en hun professionele omgeving in staat achten om uitvoering te geven aan de grote opdrachten en bouwstenen volgens de plannen van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur. Ook hier zien we verschillen tussen de onderwijsniveaus en de verschillende kunstdisciplines.

Als het gaat om de vereiste deskundigheid hebben de responderende leraren vooral vertrouwen in zichzelf, meer dan in de expertise van hun team of van hun school. Een ruime meerderheid van de leraren geeft aan voldoende zelfvertrouwen te hebben om met de grote opdrachten en bouwstenen te kunnen werken, al geldt dat voor de vo-vakdocenten (70%) meer dan voor de leerkrachten in het po (55%).

Wel vallen enkele verschillen op: vooral de muziekdocenten in het vo en de groepsleerkrachten in het po zijn op het punt van de eigen deskundigheid aanmerkelijk minder zelfverzekerd dan hun collega's in de scholen. Leraren beeldende vorming voelen zich het meest bekwaam.

Over de vereiste deskundigheid van het team en de beschikbare expertise binnen school zijn de docenten overwegend somber. Ruim drie kwart van de po-leerkrachten en ruim vijftig procent van de vo-vakdocenten meent dat deskundigheid binnen de eigen professionele omgeving niet of matig toereikend is voor een succesvolle uitvoering van de voorgestelde curriculumherziening. In het po is men daar heel stellig over. Naar de mening van de leerkrachten - zowel vakleerkrachten als groepsleerkrachten - is zonder de inzet van vakleerkrachten de uitvoering van de grote opdrachten en bouwstenen geen haalbare zaak.

De verwachtingen over dat de school in de gelegenheid is om middelen en tijd beschikbaar te stellen voor de noodzakelijke scholing en deskundigheidbevordering zijn niet hooggestemd. Nog geen kwart van de respondenten in po en vo verwacht dat de mogelijkheden van de school toereikend zijn om de vereiste professionaliseringslag te kunnen maken. Hoewel po-leerkrachten en vo-leraren verschillende accenten leggen als het gaat om de vraag wat ze missen om de grote opdrachten en bouwstenen ten uitvoer te brengen, zijn er ook veel raakvlakken. Zo wordt onder meer gepleit voor *tijd* om zich de nieuwe inhouden en werkwijze eigen te maken, voor *scholing* over de uitgebreidere en interdisciplinaire vakinhouden - ook door de toename van vak- en leergebiedoverstijgend onderwijs - voor *training* op het gebied van passende vakdidactieken, voor meer *concrete handreikingen*, methoden en voorbeelden, etc.

7 Meningen over Curriculum.nu - leergebied Kunst & Cultuur

7.1 Primair onderwijs

Op de vraag naar de mening over Curriculum.nu/het leergebied Kunst & Cultuur en de betekenis daarvan voor de leerkracht zelf en het vak (n=51) is er een duidelijke tweedeling in de antwoorden te zien: ofwel men is (behoorlijk) positief, ofwel men is negatief. De positieve reacties zijn overigens in de meerderheid.

De positieve reacties, zoals: goed idee, inspirerend, uitdagend of kortweg: mooi!, worden vervolgens beargumenteerd. Men vindt het goed dat de huidige vakinhouden worden vernieuwd en herijkt, dat is nodig, vindt men. Tegelijkertijd geeft men te kennen dat de vakken op deze manier verdiept kunnen worden en dat het huidige concept ook weer laat zien dat er veel kennis en inzicht nodig is om dergelijke vakken te geven en dat daarmee de kwaliteit van kunstonderwijs verbeterd wordt. Men merkt daarbij wel regelmatig op dat men het een ambitieuze, idealistische exercitie vindt.

De respondenten die negatief reageren vinden er geen doekjes om. Zij spreken vaak ook over ambities en idealen, maar dan gaat het erom dat het huidige materiaal juist veel te ambitieus, te idealistisch en te hoogdravend is. De argumenten daarbij zijn dat het teveel op (nieuw) technische vaardigheden rust, of juist het tegenovergestelde; het is te veel te artistiek (muziek). Bovendien stoort men zich aan de hoeveelheid eisen of 'regeltjes'. Onnodig, onzin of weinig vertrouwen in slaagkans wordt ook een enkele maal gezegd.

Bij de positieve reacties worden ook kanttekeningen geplaatst: het is weliswaar allemaal beschreven maar het is nog te breed, te abstract. Men wil het inhoudelijk zo omschreven zien, dat het een op een over te nemen is. Diametraal daarop staan de opmerkingen dat het materiaal juist te concreet vakinhoudelijk is. Men twijfelt er bovendien aan of het wel allemaal haalbaar is gezien de huidige klassengrootte. Ook een doorlopende leerlijn naar het voortgezet onderwijs lijkt niet haalbaar als er geen vakleerkrachten zijn.

Tot slot zijn er enkele aanbevelingen, eigenlijk meer op te vatten als hartenkreten. Men benadrukt bijvoorbeeld dat het nu beslist nodig is dat inspectie en de landelijke overheid er werkelijk werk van gaan maken om op de kwaliteit van kunstonderwijs in het primair onderwijs te letten en er serieuze aandacht aan gaan geven. Laat men aan de slag gaan, vervolgens goed evalueren en er vooral geen papieren tijger van maken. Bovendien benadrukt men dat er een verschuiving nodig is in het denken van (mede)-leerkrachten en schoolleiding, er vooral draagvlak nodig is in de scholen en dat dat op zich al een pittige klus zal zijn. Tot slot benadrukt men nogmaals dat er een opbouw en uitbouw van deskundigheid nodig is.

7.2 Voortgezet onderwijs

De respons op de vraag naar de mening over Curriculum.nu/het leergebied Kunst & Cultuur en de betekenis daarvan voor de respondent en zijn vak (vraag 43) werd door een groot deel van de respondenten beantwoord (n=113). Bijna de helft daarvan is positief, dat wil zeggen erg te spreken over hetgeen er nu ligt. Men geeft daarbij te kennen dat het goed is om een plan/visie voor de toekomst te hebben, dat het tijd is voor vernieuwing en herijking, dat het goed is dat men de kunstvakken serieus neemt en een deel verklaart er geboeid en geïnspireerd door te zijn. Bovendien prijst men de vakcollega's, die hier erg veel tijd en aandacht aan hebben geschonken en wordt benadrukt dat open staan voor nieuwe opvattingen en mogelijkheden belangrijk is. Tenslotte wordt in de positieve reacties ook aangestipt dat men vakken-integratie of vakoverstijgend leren erg belangrijk acht.

De antwoorden in de categorie negatief variëren van uitgesproken negatief: 'Dit draagt werkelijk niets bij aan wat we nu al doen' of: 'Volstrekt onnodige extra ruis', tot gematigden die zeggen niet enthousiast te zijn, zij spreken van vakverschraling en te grote ambities.

Ook zijn er die ronduit tegen de samenhang-gedachte zijn en vrezen voor de status van hun eigen vakgebied (met name muziek).

Dan zijn er respondenten die bezorgd zijn over het 'hoe'. Deze zijn meestal in de kern wel te spreken over het voorstel, maar benadrukken dat er enorm veel moet worden aangepast, dat er veel tijd van hen en collega's wordt gevraagd, dat hun school noch hun collega's zullen meewerken, kortom, dat de situatie en randvoorwaarden op dit moment beslist niet volstaan. Enkelen zetten op grond hiervan dan ook vraagtekens bij de haalbaarheid van de implementatie van het hele project. Daar komt ook bij dat men ook weinig vertrouwen heeft in de beleidsmakers, c.q. - uitvoerders. Tot slot zijn er ook bij deze vraag respondenten die (opnieuw) te kennen geven dat het materiaal te weinig concreet (of te conceptueel) is om hen houvast te kunnen bieden bij het veranderen van hun lesprogramma's. Men vraagt om vertaling in kern-doelen, eindtermen en meer inhoudelijke richtlijnen.

8 Discussie

8.1 Responsgroep

De onderzoeksgroep blijkt gemiddeld genomen te bestaan uit vakbekwame en bevoegde docenten met vaak een lange staat van dienst in het kunst- en cultuuronderwijs op school. Het zijn allrounders die dikwijls in meerdere kunstvakken lesgeven. Wat de vakdocenten in het vo betreft zijn ze bovendien ook nog in alle geledingen en in de meeste op de school voorkomende onderwijsvormen werkzaam. Het is opmerkelijk te noemen dat desondanks slechts vijftien procent van alle responderende docenten uit po en vo tot nu toe direct of indirect op de tussenproducten van het ontwikkelteam heeft gereageerd.

8.2 Ambivalent beeld primair en voortgezet onderwijs

Uit de conclusies van de hoofdstukken 3 tot en met 7 blijkt een verschillend beeld van de leraren po en vo over de inhoud van *de conceptvoorstellen* van het ontwikkelteam. In het primair onderwijs zijn de vakleerkrachten er meestal positiever over dan de groepsleerkrachten. Voor het voortgezet onderwijs geldt dat de vakdocenten beeldend, theater en CKV en/of Kunst algemeen er gemiddeld positiever over zijn dan de muziekdocenten.

Drie kwart van de po-leerkrachten is positief over een *gemeenschappelijke taal*, tegen krap de helft van de vo-leraren, waar tussen de lerarengroepen ook forse verschillen bestaan: muziekdocenten zijn verreweg het meest afwijzend en docenten CKV en/of Kunst Algemeen het meest positief. Wat de doorlopende leerlijn betreft is er van ambivalentie tussen de respondentgroepen geen sprake.

Binnen het po zijn het vooral de groepsleerkrachten die zich het minst herkennen in de *grote opdrachten*. Zo zien ook veel groepsleerkrachten weinig gelijkenis tussen de eigen lespraktijk en de grote opdrachten of kiezen voor een neutrale reactie. Meer vakdocenten in het vo dan leraren in het po voelen zich bekwaam om met de grote opdrachten aan de slag te gaan. Ze herkennen deze vaker in de eigen lesprogramma's op school en kunnen zich ook vaker een voorstelling maken van de toepassing ervan in hun eigen lessen (dit geldt overigens minder voor de muziekdocenten).

De vakleerkrachten in het po zijn over het algemeen positiever over de inhoud van *de bouwstenen* en ook over de uitvoering ervan. Wat betreft de vraag of de opbouw van de bouwstenen in het po past bij het concentrische verloop van het leerproces reageerde bijna de helft neutraal. Men kon klaarblijkelijk niet goed uit de voeten met deze vraag. Het antwoordpatroon van de vo-vakdocenten is vergelijkbaar met dat van de po-leraren. Het meest positief is men over GO5, dan over GO3 en het minst over GO4. Over het algemeen geldt dat de muziekdocenten het minst te spreken zijn over de inhoud van de bouwstenen en de leraren CKV en/of Kunst Algemeen het meest.

8.3 Deskundigheid groepsleerkracht en vakdocent

Als het gaat over de vereiste deskundigheid hebben de responderende leraren vooral *vertrouwen in zichzelf*, meer dan in de expertise van hun team of van hun school. Een meerderheid van de leraren geeft te kennen voldoende zelfvertrouwen te hebben om met de grote opdrachten en bouwstenen te kunnen werken, al geldt dat voor de vo-vakdocenten (68%) meer dan voor de leerkrachten in het po (55%). Muziekdocenten in het voortgezet onderwijs en vooral groepsleerkrachten in het po zijn op het punt van de eigen deskundigheid wat minder zelfverzekerd dan hun collega's in de scholen. Van de laatste groep voelt maar ruim een derde (37%) zich bekwaam genoeg. Leraren beeldende vorming voelen zich het meest bekwaam.

Over de vereiste *deskundigheid van het team* en de *beschikbare expertise binnen school* zijn de responderende docenten overwegend somber. Ruim drie kwart van de po-leerkrachten en ruim vijftig procent van de vo-vakdocenten meent dat deskundigheid in de eigen professionele omgeving niet, of matig toerei-

kend is voor een succesvolle uitvoering van de voorgestelde curriculumherziening. In het po is men daar heel stellig over en men zegt dat zonder de inzet van vakleerkrachten de uitvoering van de grote opdrachten en bouwstenen geen haalbare zaak is.

8.4 Integratie van kunstvakken

Het beeld van de reacties van leraren po en -vo en tussen vo-vakdocenten onderling is ook terug te zien in de inschatting van de risico's van meer *samenhangend en vakoverschrijdend onderwijs*. De veronderstelling is dat 1) behalve negatieve gevolgen voor de kwaliteit van het onderwijs, dit zou kunnen leiden tot 2) het verdwijnen van het eigene van de kunstvakken en 3) tot het verwateren van het kennen en kunnen per kunstvak. Bijna tweederde (59%) van de po-leraren en ruim twee derde (70%) van de vo-vakdocenten willen het eigene van elk afzonderlijk vak waarborgen.

Over het geheel van de drie mogelijke consequenties zijn de vakdocenten-vo veel negatiever dan de po-leerkrachten. Dit geldt het sterkst voor de muziekdocenten en het minst voor de docenten CKV en/of Kunst Algemeen. De houding van deze laatste groep komt het meest overeen met die van de groepsleerkrachten in het primair onderwijs.

Dat de grote opdrachten de mogelijkheid van *vak- en leergebiedoverstijgend onderwijs* bevorderen, wordt niet door alle leraren hetzelfde gewaardeerd. Leraren-po staan hier wat positiever (55%) tegenover dan vakdocenten-vo (39%) die hierover kritischer zijn. Dat geldt meer voor de muziekdocenten, waarvan maar een kwart de mogelijkheid van meer overstijgend onderwijs beschouwt als een waardevol gevolg van het werken met grote opdrachten.

8.5 Muziek

De docenten muziek in het voortgezet onderwijs reageren op veel vragen wat negatiever dan hun kunstvakcollega's. Dit geldt zowel voor vragen over samenhang en vakoverstijgend onderwijs als over een gemeenschappelijke taal. Men pleit vaker dan andere vakdocenten voor het waarborgen van het afzonderlijk vak in het curriculum en vindt vaker dat een gezamenlijke taal tot verwatering van kennis en vaardigheden leidt die leerlingen in elk kunstvak moeten verwerven. Men vindt ook vaker dat het onderwijs het meest baat heeft bij overwegend vakgericht onderwijs.

Dit is mogelijk te herleiden tot de voortdurend herhaalde opmerking van de VLS in haar feedback op visie en tussenproducten van het ontwikkelteam, dat de taal die het ontwikkelteam gebruikt door muziekdocenten niet herkend wordt als vaktaal die ook op muziek van toepassing is. De taal van de grote opdrachten en bouwstenen is zodanig dat vakspecifieke kennis en vaardigheden voor muziek er niet in herkend worden. In de feedback - zoals die van de VLS van 24 januari 2019 - wordt erop gewezen dat de tekst 'nog steeds erg slecht leesbaar is voor docenten die de discussies niet hebben meegemaakt, die het ontwikkelteam heeft gevoerd'. Het muziekvak 'is nog steeds nauwelijks herkenbaar' en dat wordt niet opgelost door het woord 'muziek' een keer of wat in de tekst op te nemen. 'Er wordt met veel woorden onvoldoende duidelijk gemaakt wat het ontwikkelteam bedoelt en dan blijft het gissen en interpreteren', en dat speelt nu ook parten omdat de tekst van het ontwikkelteam uitgangspunt was voor de vragenlijst. De feedback van 11 juni 2019 maakt dit nog duidelijker. 'Er is voor gekozen om in de bouwstenen geen vakspecifieke kennis en vaardigheden te benoemen'. Het ontwikkelteam heeft dus algemene bewoordingen gebruikt die op alle kunstvakken van toepassing zouden kunnen zijn. 'Echter, de kennis en vaardigheden van muziek zijn wezenlijk anders dan die van andere kunstvakken. [...] De toenemende complexiteit van een bouwsteen voor muziek is nu niet duidelijk genoeg' (VLS 2019).

8.6 Implementatie niet zonder (ontwikkelings)-tijd, financiën en deskundigheidsbevordering

Een meerderheid van de po-leraren en vo-vakdocenten meent zelf voldoende deskundig te zijn, maar verwacht niet dat *de condities in de school* - voor wat betreft ontwikkeltijd, financiën, de kwaliteit van het

team, de expertise in de school, voldoende vakleerkrachten - voldoende zijn voor de transitie naar een nieuw curriculum voor het kunst- en cultuuronderwijs.

Men verwacht ook niet dat de school in de gelegenheid is middelen en tijd beschikbaar te stellen voor de noodzakelijke scholing en deskundigheidsbevordering. Nog geen kwart van de respondenten in po en vo verwacht dat de mogelijkheden van de school toereikend zijn om de vereiste professionaliseringslag te kunnen maken.

8.7 Antwoord op de twee hoofdvragen van het onderzoek

We besluiten met de beantwoording van de twee hoofdvragen van dit onderzoek, zoals we die in de inleiding nog eens formuleerden:

- 1) Steunen leerkrachten de visie die is ontwikkeld voor het toekomstig curriculum van de kunstvakken in het basis- en de onderbouw van het voortgezet onderwijs?

De leraren in het onderzoek zijn in meerderheid positief over de visie die ten grondslag ligt aan de herziening van het kunst- en cultuurcurriculum. Ruim de helft van de vo-vakdocenten (53%) en het merendeel van de po-leraren (82%) zijn positief over de ontwikkeling van een gemeenschappelijke taal voor de kunstvakken. Wat de samenhang tussen de verschillende kunstvakken betreft is men wat terughoudender. Driekwart (72%) van de po-leraren is daar voorstander van en minder dan de helft (47%) van de vo-vakdocenten.

Een doorlopende leerlijn wordt door driekwart van de respondenten van belang geacht. Wel verbindt een grote meerderheid van de respondenten hier voorwaarden aan - in de vorm onder meer van voldoende tijd, geld en ruimte - die moeten zorgen voor:

- een goede balans tussen vakgericht en vakoverstijgend kunstonderwijs,
- de haalbaarheid van doorlopende leerlijnen, zeker tussen po en voortgezet onderwijs en
- de inhoudelijke deskundigheidsbevordering van alle leraren.

- 2) Kunnen en willen leraren aan de slag gaan met de grote opdrachten en bouwstenen zoals weergegeven in het conceptvoorstel?

Leraren in het primair onderwijs en vakdocenten in het voortgezet onderwijs zijn in meerderheid bereid om met de voorstellen mee te gaan, hoewel die bereidheid bij de po-leraren wat geringer is (59%) dan bij de vo-vakdocenten (71%) het geval is. Veel minder positief zijn de docenten over de uitvoerbaarheid van de voorstellen. Een ruime meerderheid meent dat binnen de huidige organisatie en de nu beschikbare expertise, tijd en middelen een transitie van het kunst- en cultuuronderwijs geen haalbare kaart is.

9 Bijlage_1 – Vragenlijst PO

Enquête leergebied Kunst & Cultuur

0_ Achtergrond en huidige situatie voortgezet onderwijs (sectie 1)

1. Wat is uw leeftijd? *

- Jonger dan 30 jaar
- Tussen 31 en 40 jaar
- Tussen 41 en 50 jaar
- Tussen 51 en 60 jaar
- Ouder dan 60 jaar

2. Hoe lang geeft u al les? *

- 0 tot 5 jaar
- 6 tot 10 jaar
- 11 tot 15 jaar
- 16 tot 20 jaar
- Meer dan 20 jaar

3. Hoe bent u betrokken bij het kunstonderwijs op uw school? (meerdere antwoorden mogelijk) *

- Als groepsleerkracht
- Als vakleerkracht
- Als Interne Cultuurcoördinator (ICC'er)
- Als groepsleerkracht en ICC'er
- Als vakleerkracht en ICC'er
- Als schoolleider
- Anders:.....

4. In welk kunstvak geeft u les (meerdere antwoorden mogelijk) *

- Alle kunstvakken
- Beeldend onderwijs (waaronder film en nieuwe media)
- Dans
- Drama (theater)
- Muziek
- Anders:.....

5. Hoe worden de kunstvakken op uw school gegeven *

- Meestal discipline - vakgericht
- Meestal vakoverstijgend, meerdere kunstdisciplines tegelijk
- Meestal als onderdeel van geïntegreerd onderwijs, samen met andere vakken (projectonderwijs)
- Anders:

6. Heeft uw school een cultuurbeleidsplan met doelen en activiteiten voor het leergebied kunstzinnige oriëntatie? *

- Ja
- Nee
- Anders:.....

7. Bent u bevoegd voor de lessen die u op school geeft? *

- Ja
- Nee

8. Hebt u al eerder gereageerd op de tussenproducten van Curriculum.nu? (<http://bit.do/tussenproduct>)

- Ja, rechtstreeks via de website van Curriculum.nu
- Ja, via de bijeenkomsten van de kunstvakverenigingen
- Ja, via de bijeenkomsten van het LKCA
- Nee
- Anders:.....

A _ Visie op het leergebied Kunst & Cultuur (sectie 2)

Voor het hele leergebied Kunst & Cultuur is een gezamenlijke taal ontwikkeld. Alle kunstvakken (of samenwerkende) kunstvakken gaan daarbij uit van dezelfde acht grote opdrachten en bijbehorende bouwstenen.

9. Dit spreekt me aan omdat ik een voorstander ben van meer samenhang tussen de verschillende kunstvakken. Zo'n gezamenlijke taal bevordert dat.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

10. Dit spreekt me alleen aan als het eigene van elk afzonderlijk kunstvak in het schoolcurriculum gewaarborgd blijft.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

11. Dit spreekt me aan omdat zo'n gezamenlijke taal de mogelijkheden voor vakoverstijgend onderwijs tussen de kunstvakken en andere vakken beter mogelijk maakt.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

12. Dit spreekt me niet aan omdat het tot verwatering leidt van de kennis en vaardigheden die leerlingen in elk kunstvak moeten verwerven.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

13. Dit spreekt me niet aan omdat ik vind dat het onderwijs het meest baat heeft bij - overwegend - vakgericht onderwijs.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

14. Dit spreekt me aan omdat het zowel vakspecifiek als vakoverstijgend onderwijs in de kunstvakken mogelijk maakt.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

15. Dit is mij nog onvoldoende duidelijk om daarover een mening te hebben.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

A1 _ Visie op de doorlopende leerlijn po -> voortgezet onderwijs (sectie 3)

16. Ik ben een groot voorstander van het voornemen om een doorlopende leerlijn van po naar vo voor de kunstvakken mogelijk te maken.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

17. Ik vind het streven naar doorlopende leerlijnen realistisch als er voldoende tijd, geld en ruimte beschikbaar komt voor inhoudelijke deskundigheidsbevordering voor alle leerkrachten en leraren (van po naar onderbouw vo).

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

18. Ik vind een doorlopende leerlijn van po naar vo voor het kunstonderwijs alleen realistisch als het po daarvoor over voldoende vakinhoudelijke deskundigheid beschikt.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

19. Ik vind een doorlopende leerlijn van po naar vo alleen realistisch als het po de basisvaardigheden van

het leergebied Kunst & Cultuur kan realiseren.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

20. Ik vind het inspirerend en motiverend dat het onderwijs in Kunst & Cultuur via een doorlopende leerlijn van po naar vo wordt voortgezet.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

21. Ik vind een doorlopende leerlijn alleen zinvol als de verworven kennis en vaardigheden per onderwijsfase beoordeeld worden.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

B _ Grote opdrachten en bouwstenen (sectie 4)

22. De grote opdrachten komen sterk overeen met de soorten opdrachten in de kunstvakken op onze school.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

23. Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van de grote opdrachten in mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

24. De manier waarop ik nu lesgeef in de kunstvakken komt sterk overeen met de grote opdrachten.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

25. Ik heb zin om met de grote opdrachten aan de slag te gaan. Ik vind ze inspirerend en verrijkend voor mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

26. De grote opdrachten maken het gemakkelijker om lessen in de kunstvakken te integreren in die van andere vakken.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

27. In de grote opdrachten mis ik nog het volgende:.....

C _ Bouwstenen (sectie 5)

De volgende vragen gaan over de bouwstenen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Vanwege de omvang beperken we ons tot de bouwstenen van drie grote opdrachten: GO3, GO4 en GO5. Samen geven ze een voldoende beeld van hoe de ontwerpers van het nieuwe curriculum te werk zijn gegaan. Na iedere omschrijving van een bouwsteen volgt een aantal vragen.

C1 _ Bouwstenen behorend bij grote opdracht 3 (GO3)

28. Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwsteen in mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

29. Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

30. Uitgaande van mijn ervaring met onderwijs in de kunstvakken vind ik deze bouwsteen te hoog gegrepen voor het primair onderwijs

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

31. Het concentrische verloop van het leerproces komt naar mijn mening goed tot zijn recht in de gefaseerde opbouw van deze bouwsteen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

C2 _ Bouwsteen behorend bij grote opdracht 4 (GO4)

32. Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwsteen in mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

33. Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

34. Uitgaande van mijn ervaring met onderwijs in de kunstvakken vind ik deze bouwsteen te hoog gegrepen voor het primair onderwijs

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

35. Het concentrische verloop van het leerproces komt naar mijn mening goed tot zijn recht in de gefaseerde opbouw van deze bouwsteen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

C3 _ Bouwsteen behorend bij grote opdracht 5 (GO5)

36. Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwsteen in mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

37. Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

38. Uitgaande van mijn ervaring met onderwijs in de kunstvakken vind ik deze bouwsteen te hoog gegrepen voor het primair onderwijs

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

39. Het concentrische verloop van het leerproces komt naar mijn mening goed tot zijn recht in de gefaseerde opbouw van deze bouwsteen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

C4 _ De ontwerpers van het nieuwe curriculum gaan er van uit dat een les uit meerdere grote opdrachten bestaat. Leraren bepalen zelf welke grote opdrachten ze combineren.

40. Ziet u met de drie hierboven besproken bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) mogelijkheden om een les, lessenserie of project samen te stellen?

- Nee, ik weet niet hoe ik dat aan moet pakken
- Ja, ik zou daar wel mee uit de voeten kunnen
- Anders

D_ Wat is nodig om aan de slag te gaan met de grote opdrachten en bouwstenen? (sectie 6)

41. Ik vind mezelf op dit moment deskundig genoeg om met de grote opdrachten en bouwstenen voor het leergebied Kunst & Cultuur aan de slag te kunnen gaan.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

42. Als u uzelf niet deskundig genoeg acht, wat mist u dan?

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

43. Ik denk dat een dergelijke herziening van het curriculum alleen kans van slagen heeft als onze school meer vakleerkrachten inzet.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

44. Ik denk dat onze school nu de middelen en de tijd heeft voor de noodzakelijke bijscholing en deskundigheidsbevordering van leerkrachten.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

45. Ik denk dat we met ons team goed uit de voeten kunnen met de grote opdrachten en de bouwstenen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

46. Binnen onze school is op dit moment genoeg expertise om te kunnen werken met de grote opdrachten en bouwstenen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

47. Mijn mening over curriculum.nu en de betekenis daarvan voor mijzelf en mijn vak is:.....

10 Bijlage_2 – Vragenlijst VO

Enquête leergebied Kunst & Cultuur

0_ Achtergrond en huidige situatie voortgezet onderwijs (sectie 1)

1. Wat is uw leeftijd?

- Jonger dan 30 jaar
- Tussen 31 en 40 jaar
- Tussen 41 en 50 jaar
- Tussen 51 en 60 jaar
- Ouder dan 60 jaar

2. Hoe lang geeft u al les?

- 0 tot 5 jaar
- 6 tot 10 jaar
- 11 tot 15 jaar
- 16 tot 20 jaar
- Meer dan 20 jaar

3. In wel kunstvak geeft u les? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Beeldend onderwijs (waaronder ook fil en nieuwe media)
- Dans
- Muziek
- Theater
- CKV
- Kunst algemeen
- Anders:.....

4. In welk onderwijstype werkt u? (meerdere antwoorden mogelijk)

- vmbo BK
- vmbo GL
- vmbo TL
- havo
- vwo
- gymnasium

5. Aan welke leerlingen geeft u les?

- Onderbouw
- Bovenbouw
- Onder- en bovenbouw

6. Hoe worden de kunstvakken op uw school gegeven?

- De kunstvakken worden afzonderlijk van elkaar aangeboden
- De kunstvakken worden in samenhang aangeboden
- De kunstvakken worden afzonderlijk aangeboden, afgewisseld met projecten waarin de kunstvakken in samenhang aan de orde zijn

7. Reageerde u al eerder op tussenproducten van Curriculum.nu?

- Ja, rechtstreeks via de website van Curriculum.nu
- Ja, via de bijeenkomsten van de kunstvakverenigingen
- Ja, via de bijeenkomsten van het LKCA
- Nee

8. Wat vond u van de tussenproducten van curriculum.nu? (<http://bit.do/tussenproduct>):

A _ Visie op het leergebied Kunst & Cultuur (sectie 2)

Voor het hele leergebied Kunst & Cultuur is een gezamenlijke taal ontwikkeld. Alle kunstvakken (of samenwerkende) kunstvakken gaan daarbij uit van dezelfde acht grote opdrachten en bijbehorende bouwstenen.

9. Dit spreekt me aan omdat ik een voorstander ben van meer samenhang tussen de verschillende kunstvakken. Zo'n gezamenlijke taal bevordert dat.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

10. Dit spreekt me alleen aan als het eigene van elk afzonderlijk kunstvak in het schoolcurriculum gewaarborgd blijft.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

11. Dit spreekt me aan omdat zo'n gezamenlijke taal de mogelijkheden voor vakoverstijgend onderwijs tussen de kunstvakken en andere vakken beter mogelijk maakt.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

12. Dit spreekt me niet aan omdat het tot verwatering leidt van de kennis en vaardigheden die leerlingen in elk kunstvak moeten verwerven.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

13. Dit spreekt me niet aan omdat ik vind dat het onderwijs het meest baat heeft bij - overwegend - vakgericht onderwijs.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

14. Dit spreekt me aan omdat het zowel vakspecifiek als vakoverstijgend onderwijs in de kunstvakken mogelijk maakt.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

15. Dit is mij nog onvoldoende duidelijk om daarover een mening te hebben.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

A1 _ Visie op de doorlopende leerlijn po -> vo (sectie 3)

16. Ik ben een groot voorstander van het voornemen om een doorlopende leerlijn van po naar vo voor de kunstvakken mogelijk te maken.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

17. Ik vind het streven naar doorlopende leerlijnen realistisch als er voldoende tijd, geld en ruimte beschikbaar komt voor inhoudelijke deskundigheidsbevordering voor alle leerkrachten en leraren (van po naar onderbouw vo).

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

18. Ik vind een doorlopende leerlijn van po naar vo voor het kunstonderwijs alleen realistisch als het po daarvoor over voldoende vakinhoudelijke deskundigheid beschikt.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

19. Ik vind een doorlopende leerlijn van po naar vo alleen realistisch als het po de basisvaardigheden van het leergebied Kunst & Cultuur kan realiseren.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

20. Ik vind het inspirerend dat het onderwijs in Kunst & Cultuur via een doorlopende leerlijn van po naar vo wordt voortgezet.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

21. Ik vind een doorlopende leerlijn alleen zinvol als de verworven kennis en vaardigheden per onderwijsfase beoordeeld worden.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

B _ Grote opdrachten en bouwstenen (sectie 4)

22. De grote opdrachten komen sterk overeen met de soorten opdrachten in de kunstvakken op onze school.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

23. Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van de grote opdrachten in mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

24. De manier waarop ik nu lesgeef in de kunstvakken komt sterk overeen met de grote opdrachten.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

25. Ik heb zin om met de grote opdrachten aan de slag te gaan. Ik vind ze inspirerend en verrijkend voor mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

26. De grote opdrachten maken het gemakkelijker om lessen in de kunstvakken te integreren in die van andere vakken.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

27. In de grote opdrachten mis ik nog het volgende:.....

C _ Bouwstenen (sectie 5)

De volgende vragen gaan over de bouwstenen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Vanwege de omvang beperken we ons tot de bouwstenen van drie grote opdrachten: GO3, GO4 en GO5. Samen geven ze een voldoende beeld van hoe de ontwerpers van het nieuwe curriculum te werk zijn gegaan. Na iedere omschrijving van een bouwsteen volgt een aantal vragen.

C1 _ Bouwstenen behorend bij grote opdracht 3 (GO3)

28. Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwsteen in mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

29. Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

30. Uitgaande van mijn ervaring met onderwijs in de kunstvakken vind ik deze bouwsteen te hoog gegrepen voor het primair onderwijs

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

C2 _ Bouwsteen behorend bij grote opdracht 4 (GO4)

31. Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwsteen in mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

32. Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

33. Uitgaande van mijn ervaring met onderwijs in de kunstvakken vind ik deze bouwsteen te hoog gegrepen voor het primair onderwijs

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

C3 _ Bouwsteen behorend bij grote opdracht 5 (GO5)

34. Ik kan me een goede voorstelling maken van de toepassing van deze bouwsteen in mijn lessen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

35. Ik sta positief tegenover de inhoud van deze bouwsteen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

36. Uitgaande van mijn ervaring met onderwijs in de kunstvakken vind ik deze bouwsteen te hoog gegrepen voor het primair onderwijs

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

C4 _ De ontwerpers van het nieuwe curriculum gaan er van uit dat een les uit meerdere grote opdrachten bestaat. Leraren bepalen zelf welke grote opdrachten ze combineren.

37. Ziet u met de drie hierboven besproken bouwstenen (GO3, GO4 en GO5) mogelijkheden om een les, lessenserie of project samen te stellen?

- Nee, ik weet niet hoe ik dat aan moet pakken
- Ja, ik zou daar wel mee uit de voeten kunnen
- Anders

D_ Wat is nodig om aan de slag te gaan met de grote opdrachten en bouwstenen? (sectie 6)

38. Ik vind mezelf op dit moment deskundig genoeg om met de grote opdrachten en bouwstenen voor het leergebied Kunst & Cultuur aan de slag te kunnen gaan.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

39. Als u uzelf niet deskundig genoeg acht, wat mist u dan?

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

40. Ik denk dat onze school nu de middelen en de tijd heeft voor de noodzakelijke bijscholing en deskundigheidsbevordering van leerkrachten.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

41. Ik denk dat we met onze kunstvaksecties goed uit de voeten kunnen met de grote opdrachten en de bouwstenen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

42. Binnen onze school is op dit moment genoeg expertise om te kunnen werken met de grote opdrachten en bouwstenen.

Helemaal niet mee eens – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – Helemaal mee eens

43. Mijn mening over curriculum.nu en de betekenis daarvan voor mijzelf en mijn vak is:.....

11 Bijlage_3

Tabel ter vergelijk GO's met bouwstenen voor po onder- en bovenbouw en vo onder-
bouw

Grote opdrachten	Bouwstenen po onderbouw	Bouwstenen po bovenbouw	Bouwstenen vo onderbouw
GO 3	Wat leren de leerlingen?	Wat leren de leerlingen?	Wat leren de leerlingen?
		In <i>cursief</i> wijzigingen t.o.v. po onderbouw	In <i>cursief</i> wijzigingen t.o.v. po bovenbouw
Leren technieken en artistieke vaardigheden gebruiken (http://bit.do/GO3) Beknopte toelichting: hoe meer technieken en vaardigheden leerlingen beheersen, hoe meer keuzes ze hebben zich op eigen wijze uit te drukken. Leerlingen leren vakspecifieke technieken en vaardigheden.	Spelend vakspecifieke (digitale) technieken en vaardigheden in (bewegend) beeld, klank, woord, beweging of een combinatie hiervan leren ontdekken.	Spelend <i>en onderzoekend</i> vakspecifieke (digitale) technieken en vaardigheden in (bewegend) beeld, klank, woord, beweging of een combinatie hiervan <i>gebruiken</i> .	Vakspecifieke (digitale) technieken en vaardigheden in (bewegend) beeld, klank, woord en beweging of een combinatie <i>onderhouden, uitbreiden</i> en gebruiken.
	Eenvoudige elementen met betrekking tot (bewegend) beeld, muziek, theater en dans gebruiken, zoals ruimte, kleur, compositie, en contrast zoals licht-donker, hard-zacht, snel-langzaam, hoog-laag.	<i>Gangbare</i> elementen met betrekking tot (bewegend) beeld, muziek, theater en dans gebruiken.	Elementen met betrekking tot (bewegend) beeld, muziek, theater en dans gebruiken.
	Eenvoudige vaktaal gebruiken bij het maken van artistieke uitingen.	<i>Gangbare</i> vaktaal gebruiken bij het maken van artistieke uitingen.	Vaktaal <i>bewust</i> gebruiken bij het maken van artistieke uitingen.

Grote opdrachten	Bouwstenen po onderbouw	Bouwstenen po bovenbouw	Bouwstenen vo onderbouw
GO 4	Wat leren de leerlingen?	Wat leren de leerlingen?	Wat leren de leerlingen?
		In <i>cursief</i> wijzigingen t.o.v. po onderbouw	In <i>cursief</i> wijzigingen t.o.v. po bovenbouw
Leren van en over nieuwe maak- en ontwerpprocessen (http://bit.do/GO4) Beknopte toelichting: actuele ontwikkelingen in de samenleving kunnen in samenwerking tussen vakgebieden en leergebieden opgepakt worden. Ze stellen leerlingen in staat nieuwe maak- en ontwerpprocessen te ontwikkelen en nieuwe inzichten te krijgen.	Eigentijdse (digitale) middelen en technieken op artistieke wijze uitproberen. Voor vraagstukken spelen-derwijs nieuwe oplossingen of toepassingen bedenken en ontwerpen.	Eigentijdse technieken op artistieke wijze <i>onderzoeken</i> . <i>Nieuwe inzichten en mogelijkheden op het snijvlak van kunst, wetenschap en technologie combineren met traditionele technieken en dit toepassen binnen hun eigen artistiek werk.</i>	Eigentijdse technieken op artistieke wijze <i>gebruiken</i> . <i>Probleemstellingen formuleren en nieuwe ideeën ontwerpen vanuit mondiale thema's.</i>
			Nieuwe inzichten en mogelijkheden op het snijvlak van kunst, wetenschap en techniek betrekken, <i>combineren nieuwe en traditionele technieken, en dit toepassen binnen hun eigen artistiek werk.</i>
		<i>Een mening vormen over kansen, grenzen en (on)mogelijkheden van de invloed van wetenschap en technologie in artistiek werk en dit presenteren in eigen artistiek werk (ethiek).</i>	Zich een mening vormen over kansen en grenzen van (on)mogelijkheden van wetenschap en technologie en dit presenteren in eigen artistiek werk (ethiek).
			<i>Zich tijdens het eigen maakproces laten inspireren door professionele nieuwe makers en hun kunstenaarspraktijk.</i>
		<i>Problem solving en problem finding: zowel voor probleemstellingen meerdere oplossingen bedenken als eerste nieuwe probleemstellingen genereren.</i>	<i>Design thinking: conceptueel denken, problem finding (in plaats van problem solving), ontwikkelen van prototypes, maken, testen, conclusies trekken en verbeteren.</i>

Grote opdrachten	Bouwstenen po onderbouw	Bouwstenen po bovenbouw	Bouwstenen vo onderbouw
GO 5	Wat leren de leerlingen?	Wat leren de leerlingen?	Wat leren de leerlingen?
		In <i>cursief</i> wijzigingen t.o.v. po onderbouw	In <i>cursief</i> wijzigingen t.o.v. po bovenbouw
Leren over tijd en plaats van kunst (http://bit.do/GO5) Beknopte toelichting: Kunst brengt leerlingen in contact met het heden en verleden. Dit staat altijd in verband met de cultuurhistorische context waarin die gemaakt is. Leerlingen krijgen inzicht in de eigen kunst- en cultuur(geschiedenis) en die van anderen. Zo leren ze meer over zichzelf en anderen en leren ze over de omgeving, de maatschappij en de wereld.	Verschillende vormen van kunst en cultuur uit heden en verleden verkennen.	<i>Verschillende stromingen, genres en stijlen - variërend in tijd en plaats, waarnemen.</i>	<i>Onderzoek doen naar artistieke uitingen in de context van tijd en plaats.</i>
	Materiële en immateriële sporen uit het verleden onderzoeken.	<i>Kijk- en luisterstrategieën gebruiken en hierbij gangbare vaktaal gebruiken.</i>	<i>Kunst en cultuur in historische context plaatsen.</i>
	Praten over de vorm en inhoud van artistieke en culturele uitingen en eenvoudige vaktaal gebruiken.	Ontdekken dat kunst en cultuur plaats- en tijdgebonden is.	<i>Vanuit tijd (tijdgeest, genres, stijlen en stromingen) en plaats (lokaal, nationaal en mondiaal) betekenis geven aan uitingen van kunst en cultuur.</i>
		Materiële en immateriële sporen uit het verleden <i>plaatsen in de context.</i>	<i>Keerpunten in de geschiedenis van de kunst onderzoeken.</i>
		Praten over het bewaren van uitingen van kunst en cultuur en hierover een eigen mening vormen.	<i>Kijk- en luisterstrategieën gebruiken en hierbij vaktaal bewust gebruiken.</i>
		Een eigen mening te geven over de vorm en inhoud van artistieke en culturele uitingen, de visie van de makers daarin betrekken en hierbij gangbare vaktaal gebruiken.	<i>Vorm en inhoud van artistieke en culturele uitingen analyseren en daarbij vaktaal gebruiken.</i>
			<i>De zeggingskracht van kunstuitingen benoemen en hierbij vaktaal gebruiken.</i>
			<i>Begrijpen wat er vanuit verleden en heden bewaard is of bewaard moet worden en daar een onderbouwde mening over vormen.</i>
		<i>Hedendaagse uitingen van kunst en cultuur vergelijken met vergelijkbare uitingen van kunst en cultuur uit het verleden en andersom.</i>	Hedendaagse uitingen van kunst en cultuur vergelijken met vergelijkbare uitingen van kunst en cultuur uit het verleden en andersom.

Colofon

Rapportage

Rapportage Enquête PO & VO - curriculum.nu, leergebied Kunst & Cultuur

In opdracht van de kunstvakverenigingen VONKC, VLS, BDD en VNK-e

Onderzoek en rapportage

Piet Hagenaars, Maria Hermanussen & Marjo van Hoorn

Augustus 2019

© Maatschap Hagenaars&VanHoorn, onafhankelijk adviseurs kunstonderwijs & Hermanussen Kunstonderzoek en Advies

piethagenaars66@gmail.com - +31 (0)6 271 299 01

Contactgegevens vakverenigingen

info@vonkc.nl zie ook: <https://www.vonkc.nl/>

info@vls-cmhf.nl zie ook <http://www.vls-cmhf.nl/>

info@docentendrama.nl zie ook <https://www.docentendrama.nl/>

secretariaat@kunsthistorici.nl zie ook <https://www.kunsthistorici.nl/secties/educatie/>

